

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การวิจัยในครั้งนี้โดยแบ่งออกเป็น 7 ประเด็นหลัก คือ

1. การทำประมงชายฝั่ง(ประมงพื้นบ้าน)
2. แนวคิดห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) และ การรวมกลุ่มเครือข่ายธุรกิจ (Cluster)
3. แนวคิดห่วงโซ่ประมงพื้นบ้านในการสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงพาณิชย์
4. แนวคิดการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง
5. แนวคิดการผลิตและแปรรูป การผลิตอาหารทะเลที่มีคุณภาพปลอดภัยสู่การสร้าง มูลค่าเพิ่ม
6. แนวคิดการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT ANALYSIS)
- 7.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การทำประมงชายฝั่ง (ประมงพื้นบ้าน)

ประมงพื้นบ้าน ประมงชายฝั่ง ประมงเรือเล็ก คือ ประมงที่ทำมาหากินแถบชายฝั่ง เป็นการ ทำประมงแบบวันเดี๋ยวน และต้องทำมาหากินตามฤดูกาล โดยผสมผสานภูมิปัญญาที่สั่งสมและตกทอด จากบรรพบุรุษ ใช้เครื่องมือประมงที่ง่าย ๆ ไม่ทำลายล้าง ไม่ทำลายระบบนิเวศ จากการทำมาหากิน บริเวณชายฝั่ง เรือลำหนึ่งต้องดูแลอีกหลายชีวิตที่บ้าน ทุกชีวิตฝากหวังไว้ที่ เรือลำเล็ก ๆ กับเครื่องมือ ประมงไม่กี่ชิ้น จำนวนสัตว์น้ำที่จับได้แต่ละวัน นั่นคือ มูลค่าของชีวิตครอบครัวทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ทำมาหากิน จึงเป็นที่รักและหวงแหน เพราะอนาคตทั้งหมดฝากไว้กับชายฝั่งซึ่ง เป็นที่พึ่งแรกและที่พึ่งสุดท้ายของชาวประมง

พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2558

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร. ให้ไว้ ณ วันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2558 เป็นปีที่ 70 ในรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า “ โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการประมง ” จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรา พระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2558”

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหกสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้ยกเลิก

- (1) พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490
- (2) พระราชบัญญัติการประมง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2496
- (3) พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490

พ.ศ. 2513

(4) ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 105 ลงวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2515

(5) พระราชบัญญัติการประมง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2528

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

สัตว์น้ำ หมายความว่า สัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำเป็นปกติ สัตว์จำพวกสะเทินน้ำสะเทินบก สัตว์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณน้ำท่วมถึง สัตว์ที่มีการดำรงชีวิตส่วนหนึ่งอยู่ในน้ำ สัตว์ที่มีวงจรชีวิตช่วงหนึ่งที่อาศัยอยู่ในน้ำเฉพาะช่วงชีวิตที่อาศัยอยู่ในน้ำ รวมทั้งไข่และน้ำเชื้อของสัตว์น้ำ และสาหร่ายทะเล ซากหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสัตว์น้ำเหล่านั้น และให้หมายความรวมถึงพันธุ์ไม้น้ำตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดและซากหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์ไม้น้ำนั้นด้วย

ผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ หมายความว่า ผลผลิตที่ได้จากการผลิตที่ใช้สัตว์น้ำเป็นวัตถุดิบ

การประมง หมายความว่า การทำการประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การดูแลรักษาสัตว์น้ำหลังการจับ หรือการแปรรูปสัตว์น้ำ

การทำการประมง หมายความว่า จับ ตัก ล่อ ยิง แหวง ทำอันตราย ฆ่า หรือเก็บสัตว์น้ำ ในที่จับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือทำการประมงหรือด้วยวิธีใด ๆ

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หมายความว่า การจัดทำที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำทั้งโดยวิธีวิธีผสมเทียม หรือวิธีอื่นใด ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำในช่วงใดของวงจรชีวิตสัตว์น้ำนั้น

การดูแลรักษาสัตว์น้ำหลังการจับ หมายความว่า การดูแลรักษาคุณภาพสัตว์น้ำหลังการจับ ก่อนถึงกระบวนการการแปรรูปสัตว์น้ำ

การแปรรูปสัตว์น้ำ หมายความว่า การกระทำใด ๆ ที่เป็นการเปลี่ยนสภาพสัตว์น้ำ สำหรับใช้เพื่อการอุปโภคหรือบริโภค

ผู้ประกอบการอาชีพการประมง หมายความว่า บุคคลธรรมดา คณะบุคคล หรือนิติบุคคล ซึ่งมีอาชีพเป็นผู้ประกอบการประมงเป็นอาชีพปกติ

ที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หมายความว่า บ่อ คอก กระชัง หรือที่ที่ใช้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำลักษณะอื่นใด ไม่ว่าจะอยู่ในที่ดินของเอกชน หรือในที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน หรือในที่จับสัตว์น้ำใด ๆ ที่ผู้ขุด ผู้สร้าง ผู้จัดทำ เจ้าของ หรือผู้ครอบครองมีความมุ่งหมายโดยตรงที่จะใช้ทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

ที่จับส้วมน้ำ หมายความว่า ที่ที่มีน้ำขังหรือไหล และหาตห้ังปวงที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน รวมทั้งป่าไม้และพื้นดินที่มีน้ำท่วมตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินหรือที่ดินของเอกชน และภายในเขตน่านน้ำไทยหรือน่านน้ำอื่นใด ซึ่งประเทศไทยใช้อยู่หรือมีสิทธิจะใช้ในการทำการประมง โดยที่น่านน้ำเหล่านั้นปรากฏโดยทั่วไปว่ามีขอบเขตตามกฎหมายท้องถิ่นหรือธรรมเนียมประเพณี หรือกฎหมายระหว่างประเทศ หรือสนธิสัญญา หรือด้วยประการอื่นใด

เครื่องมือทำการประมง หมายความว่า เครื่องกลไก เครื่องใช้ เครื่องอุปกรณ์ ส่วนประกอบ อวุธ เสา หลัก หรือเรือที่ใช้ทำการประมง

เรือประมง หมายความว่า ยานพาหนะทางน้ำทุกชนิดที่ใช้ทำการประมง ขนถ่าย หรือเก็บรักษาสัตว์น้ำที่ได้จากยานพาหนะทางน้ำทุกชนิดที่ใช้ทำการประมง

การทำกรประมงนอกน่านน้ำไทย หมายความว่า ทำการประมงในที่จับสัตว์น้่านอกน่านน้ำไทย และให้หมายความรวมถึงการขนถ่าย หรือเก็บรักษาสัตว์น้ำที่ได้จากการทำการประมงนอกน่านน้ำไทยด้วย

น่านน้ำไทย หมายความว่า บรรดาน่านน้ำที่อยู่ในราชอาณาจักร และให้หมายความรวมถึงน่านน้ำที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจจำเพาะตามประกาศเขตเศรษฐกิจจำเพาะของราชอาณาจักรไทยด้วย

แนวชายฝั่งทะเล หมายความว่า แนวความลึกน้ำศูนย์เมตรหรือแนวที่น้ำทะเลจรดแผ่นดินบริเวณชายฝั่ง ชายเกาะ หรือขอบนอกของพื้นที่ที่มีการถมทะเล ตามแผนที่เดินเรือของกรมอุทกศาสตร์

ผู้ควบคุมเรือ หมายความว่า ผู้มีหน้าที่บังคับเรือและรับผิดชอบในเรือ

สถิติการประมง หมายความว่า ข้อมูลที่เกี่ยวกับการประมง การค้าสินค้าสัตว์น้ำ หรือที่เกี่ยวกับสัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ

ผู้รับอนุญาต หมายความว่า ผู้ซึ่งได้รับใบอนุญาตหรือหนังสืออนุญาตให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามพระราชบัญญัตินี้

พนักงานเจ้าหน้าที่ หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

คณะกรรมการ หมายความว่า คณะกรรมการนโยบายการประมงแห่งชาติ

อธิบดี หมายความว่า อธิบดีกรมประมง

รัฐมนตรี หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกกฎกระทรวงกำหนดค่าอากรและค่าธรรมเนียมไม่เกินอัตราท้ายพระราชบัญญัตินี้ ลดหรือยกเว้นค่าอากรและค่าธรรมเนียม กำหนดอายุใบอนุญาต การต่ออายุใบอนุญาต และกำหนดกิจการอื่น และออกประกาศเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ การออกกฎกระทรวงกำหนดค่าอากรหรือค่าธรรมเนียมตามวรรคหนึ่งจะกำหนดอัตราค่าอากรหรือ

ค่าธรรมเนียมให้แตกต่างกันโดยคำนึงถึงประเภท ชนิด ขนาด หรือจำนวนของเครื่องมือทำการประมง หรือประเภท ชนิด ขนาด ลักษณะ หรือรูปแบบของกิจการการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำหรือทำการประมงก็ได้กฎกระทรวงและประกาศนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

หมวด 2 เขตการประมง

ส่วนที่ 1 การกำหนดเขตการประมง

มาตรา 38 เขตการประมงแบ่งออกเป็นสามเขต ได้แก่ เขตประมงทะเลชายฝั่งเขตประมงทะเลนอกชายฝั่งและเขตประมงน้ำจืดมาตรา 39 เขตประมงทะเลชายฝั่ง ได้แก่ เขตที่จับสัตว์น้ำในทะเลที่อยู่ภายในน่านน้ำไทยนับจากแนวชายฝั่งทะเลออกไปสามไมล์ทะเล ในกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้เขตประมงทะเลชายฝั่งในบริเวณใดมีระยะนับจากแนวชายฝั่งทะเลออกไปได้ไม่เกินสิบสองไมล์ทะเล โดยให้มีแผนที่แสดงแนวเขตบริเวณที่กำหนดแนบท้ายกฎกระทรวงด้วย

มาตรา 40 เขตประมงทะเลนอกชายฝั่ง ได้แก่ เขตที่จับสัตว์น้ำที่อยู่ภายในเขตน่านน้ำไทยนับจากด้านที่ติดกับเขตประมงทะเลชายฝั่งตามมาตรา 39 ออกไปจนสุดเขตน่านน้ำไทย

มาตรา 41 เขตประมงน้ำจืด ได้แก่ เขตที่จับสัตว์น้ำที่อยู่ในน่านน้ำไทยที่ไม่ได้อยู่ในเขตประมงทะเลชายฝั่งและเขตประมงทะเลนอกชายฝั่ง

ส่วนที่ 2 การทำการประมงในเขตการประมง

มาตรา 42 ผู้ใดจะใช้เครื่องมือทำการประมงตามที่กำหนดในกฎกระทรวงทำการประมงในเขตประมงน้ำจืดและเขตประมงทะเลชายฝั่งต้องได้รับใบอนุญาตให้ใช้เครื่องมือทำการประมงนั้นจากพนักงานเจ้าหน้าที่ หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขออนุญาตและการออกใบอนุญาต รวมทั้งการขอรับใบแทนใบอนุญาตและการออกใบแทนใบอนุญาต ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 43 ผู้ใดจะใช้เครื่องมือทำการประมงใดทำการประมงในเขตประมงทะเลนอกชายฝั่งต้องได้รับใบอนุญาตให้ใช้เครื่องมือทำการประมงนั้นจากพนักงานเจ้าหน้าที่ หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขออนุญาตและการออกใบอนุญาต รวมทั้งการขอรับใบแทนใบอนุญาตและการออกใบแทนใบอนุญาต ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ให้ผู้ทำการประมงด้วยเครื่องมือทำการประมงที่มีใบอนุญาตตาม มาตรา 42 หรือเครื่องมือ ทำการประมงพื้นบ้านตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด ทำการประมงในเขตประมงทะเลนอกชายฝั่งได้โดยไม่ต้องมีใบอนุญาตตามวรรคหนึ่ง

มาตรา 44 ผู้รับใบอนุญาตให้ใช้เครื่องมือทำการประมงตามมาตรา 42 และมาตรา 43 ต้องชำระค่าอากรตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 45 ให้รัฐมนตรีหรือคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดโดยอนุมัติรัฐมนตรี ภายในเขตท้องที่ที่รับผิดชอบ มีอำนาจประกาศกำหนดให้ที่จับสัตว์น้ำซึ่งอยู่ในบริเวณดังต่อไปนี้ เป็นเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์น้ำ โดยให้มีแผนที่แสดงแนวเขตบริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายประกาศด้วย

(1) สถานที่ราชการ

- (2) ศาสนสถาน หรือปูชนียสถาน
- (3) ประตุน้ำ ประตุน้ำประปา เขื่อน ฝาย หรือทำนบ
- (4) ที่ซึ่งมีสภาพเหมาะแก่การรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ

มาตรา 46 ห้ามมิให้ผู้ใดทำการประมงหรือทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำภายในเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์น้ำ เว้นแต่เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ในทางวิชาการหรือเพื่อการบำรุงรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ และได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมาย หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขออนุญาตและการอนุญาต ให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

สรุปคณะผู้ทำวิจัย ได้ให้ความหมายการทำประมงชายฝั่งประมงพื้นบ้าน กล่าวคือ ประมงพื้นบ้าน ประมงชายฝั่ง มีลักษณะประมงที่ใช้เรือเล็กในการประกอบอาชีพ ประมงที่ทำมาหากินแถบชายฝั่ง โดยผสมผสานภูมิปัญญาที่สั่งสมและตกทอดจากบรรพบุรุษ โดยใช้เครื่องมือประมงที่ง่าย ๆ มีการรักษาระบบนิเวศ การประกอบอาชีพทำการจับสัตว์น้ำในบริเวณใกล้บ้านจำนวนสัตว์น้ำที่จับได้แต่ละวันส่วนใหญ่นำไปบริโภคภายในครอบครัวและนำไปจำหน่ายในชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ทำมาหากิน ทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ทำมาหากินจึงเป็นที่รักและหวงแหนของคนในพื้นที่นั้น ๆ

2.2 แนวคิดห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) และการรวมกลุ่มเครือข่ายธุรกิจ (Cluster) ของชุมชนการทำประมงพื้นบ้าน

คณะผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์กรอบแนวคิดห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) และการรวมกลุ่มเครือข่ายธุรกิจ (Cluster) ของชุมชนการทำประมงพื้นบ้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

2.2.1 ห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain)

ห่วงโซ่อุปทานเป็นเครือข่ายของชุมชนการทำประมงพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการผลิตย้ายจากจุดของการผลิตไปสู่การบริโภค โดยมุ่งเน้นไปที่ประสิทธิภาพของโลจิสติกส์ที่ใช้ธุรกิจตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำให้ความสำคัญเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและระยะเวลาที่ใช้ในการนำเสนอผลิตภัณฑ์สำหรับขาย วัตถุประสงค์หลักของการจัดการห่วงโซ่อุปทาน คือ การเพิ่มผลกำไรโดยการลดจำนวนของการเชื่อมโยงในห่วงโซ่อุปทานและปัญหาที่เป็นคอขวดในการจัดหา การใช้จ่ายที่เกิดขึ้นและเวลาในการตลาดให้น้อยที่สุด โดยปกติแล้วห่วงโซ่อุปทานเกิดขึ้นจากหลายธุรกิจที่ประสานงานกัน นอกเหนือจากการแข่งขัน ห่วงโซ่อุปทาน ประกอบด้วย 3 ส่วน ที่สำคัญ คือ

- 2.2.1.1 การจัดหาวัตถุดิบเพื่อการผลิต
- 2.2.1.2 การผลิตวัตถุดิบเป็นกึ่งสำเร็จรูปหรือผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป
- 2.2.1.3 การจัดจำหน่ายเพื่อให้แน่ใจว่าผลิตภัณฑ์ถึงผู้บริโภค

2.2.2 ห่วงโซ่คุณค่า (Value chain)

2.2.2.1 ความหมายของห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain)

ห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) ได้ถูกนำมาใช้โดย Michael Eugene Porter (กุลา, 2559) เป็นต้นแบบที่มองว่าธุรกิจชุมชนการทำประมงพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์คุณค่าอย่างต่อเนื่องและสัมพันธ์กันเหมือนกับลูกโซ่ ซึ่งแต่ละกิจกรรมในกระบวนการธุรกิจตั้งแต่การนำเข้าวัตถุดิบจนกระทั่งการผลิตสำเร็จกลายเป็นสินค้าสำเร็จรูปมีส่วนช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการให้สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้โดยกิจกรรมในตัวเองห่วงโซ่คุณค่าประกอบด้วยกิจกรรมหลัก (Primary activities) และกิจกรรมสนับสนุน (Support activities) ดังนี้

1) กิจกรรมหลัก (Primary activities) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือสร้างสรรค์สินค้าและบริการ การตลาด และการขนส่งสินค้าหรือบริการในการทำประมงพื้นบ้านไปยังผู้บริโภค ประกอบด้วย 5 กิจกรรมย่อย ได้แก่

(1) การนำวัตถุดิบใช้ในการผลิต (Inbound logistics) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการได้รับ การขนส่ง การจัดเก็บ และการแจกจ่ายวัตถุดิบของการทำประมงพื้นบ้าน

(2) การดำเนินการผลิตสินค้า (Operations) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนหรือแปรรูปวัตถุดิบให้ออกมาเป็นสินค้าหรือขั้นตอนการผลิตของการทำประมงพื้นบ้าน

(3) การนำสินค้าออกจำหน่าย (Outbound logistics) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บ รวบรวม จัดจำหน่ายสินค้าและบริการไปยังลูกค้าของการทำประมงพื้นบ้าน

(4) การตลาดและการขาย (Marketing & sales) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการชักจูงให้ลูกค้าซื้อสินค้าและบริการที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการทำประมงพื้นบ้าน

(5) การบริการ (Services) เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมถึงการให้บริการเพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับสินค้า รวมถึงการบริการหลังการขาย

2) กิจกรรมสนับสนุน (Support activities) เป็นกิจกรรมที่ช่วยสนับสนุนกิจกรรมหลักให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ประกอบด้วย

(1) โครงสร้างพื้นฐานของธุรกิจ (Firm Infrastructure) ได้แก่ ระบบบัญชี ระบบการเงิน การบริหารจัดการองค์กร ของชุมชนการทำประมงพื้นบ้าน

(2) การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human resource management) เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรบุคคล ตั้งแต่การวิเคราะห์งาน การสรรหา การคัดเลือก การว่าจ้าง การฝึกอบรม ของชุมชนการทำประมงพื้นบ้าน

(3) การพัฒนาเทคโนโลยี (Technology development) กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาเทคโนโลยีที่ช่วยเพิ่มคุณค่าสินค้าและบริการหรือกระบวนการผลิต ของชุมชนการทำประมงพื้นบ้าน

(4) การจัดซื้อจัดจ้าง (Procurement) เป็นกิจกรรมจัดหาเพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมหลัก ของสมาชิกในชุมชนการทำประมงพื้นบ้าน

แนวคิดห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งการจัดการภายในธุรกิจ (Business value chain) การจัดการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มสมาชิกในชุมชนการทำประมงพื้นบ้านที่ทำงานร่วมกันแบบคลัสเตอร์ (Industry value chain) และการจัดการห่วงโซ่คุณค่าโลก (Global value chain) นอกจากนี้ตัวแบบห่วงโซ่คุณค่ายังสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการวัดเปรียบเทียบสมรรถนะ (Benchmarking) ซึ่งเป็นการวัดผลการดำเนินงานของชุมชนการทำประมงพื้นบ้านเปรียบเทียบกับมาตรฐานของอุตสาหกรรมหรือเปรียบเทียบกับบริษัทอื่นที่องค์กรใช้เป็นต้นแบบ

ภาพที่ 2-1 ห่วงโซ่คุณค่า โดย Michael E. Porter

2.2.3 กรอบแนวคิดห่วงโซ่คุณค่า (The value chain approach)

การเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศที่ยังไม่ขยายตัวเต็มศักยภาพจะต้องมีการปรับปรุงหลายด้านเพื่อสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจให้สามารถขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง การส่งเสริมและพัฒนาสมาชิกในชุมชนการทำประมงพื้นบ้านที่สอดคล้องกับศักยภาพพื้นฐานของประเทศ โดยการส่งเสริมสมาชิกในชุมชนการทำประมงพื้นบ้านตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำโดยพัฒนาวัตถุดิบและกระบวนการผลิตให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าประมงของชุมชนการทำประมงพื้นบ้าน ตลอดจนเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนการทำประมงพื้นบ้านให้เข้มแข็ง สามารถแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในตลาดในประเทศและตลาดโลกความสำเร็จของผู้ประกอบการหรือธุรกิจต่าง ๆ ที่อยู่ในห่วงโซ่คุณค่าจะต้องสามารถเคลื่อนย้ายผลผลิตจากการผลิตสู่ผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยคุณภาพที่สูงขึ้น และมีรูปแบบเฉพาะตัวมากกว่าคู่แข่ง จึงจำเป็นต้องมีความร่วมมือระหว่างหน่วยธุรกิจอื่น ๆ ไปพร้อมกัน เพื่อรักษาและสร้างมูลค่าให้เกิดขึ้นรวมถึงการเพิ่มความได้เปรียบต่อคู่แข่งในตลาด อาจกล่าวได้ว่าธุรกิจการทำประมงพื้นบ้านไม่สามารถดำเนินอยู่ได้เพียงผู้เดียว การดำเนินธุรกิจในยุคนี้จำเป็นต้องหันมาจับมือกับธุรกิจรอบตัว โดยการใช้เครื่องมือที่เรียกว่า ห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) ซึ่งจะครอบคลุมกิจกรรมและบริการต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดสินค้าและบริการ เริ่มตั้งแต่เริ่มแนวความคิดไปจนถึงการขายสินค้าให้แก่ผู้บริโภคสุดท้าย ห่วงโซ่คุณค่ารวมอยู่ในการขายสินค้า

หรือบริการในตลาดซึ่งอาจเป็นตลาดท้องถิ่นชุมชน ตลาดระดับจังหวัด ตลาดระดับประเทศ และระดับภูมิภาคหรือระดับโลก

แนวคิดห่วงโซ่คุณค่า (USAID, 2006) ให้ความสำคัญกับปัจจัย 4 ประการ ที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขัน ดังนี้

1) การทำงานร่วมกันและประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนการทำประมงพื้นบ้านมีความสำคัญในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก การร่วมมือกันทำให้มีโอกาสเข้าถึงปัจจัยนำเข้า (Input) ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผลผลิตและข้อมูลข่าวสารมีการเคลื่อนย้ายระหว่างชุมชนการทำประมงพื้นบ้านทำให้สามารถตอบสนองต่อคู่แข่งในประเทศอื่นได้ดีขึ้น อีกทั้งยังก่อให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรระหว่างชุมชนการทำประมงพื้นบ้านอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

2) ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนการทำประมงพื้นบ้านในห่วงโซ่คุณค่า ส่งผลให้เกิดการกระจายความรู้ และผลประโยชน์ภายใน เป็นตัวชี้วัดความยั่งยืนของความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจประมงชุมชนและอำนวยความสะดวกให้ทั้งสองฝ่าย ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบชนะทั้งคู่ (Win – win) ซึ่งก่อให้เกิดแรงจูงใจให้ชุมชนการทำประมงพื้นบ้านแสวงหาความมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น มีการเคลื่อนย้ายผลผลิตและข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการพัฒนากลยุทธ์ระดับชุมชนท้องถิ่นเพื่อแข่งขันกับตลาดระดับโลก ตัวอย่างของการประสานความร่วมมือ ได้แก่ การควบคุมคุณภาพ และการพัฒนาตราสินค้าร่วมกันในสินค้ากาแฟและผลไม้ในทางตรงข้ามหากเกิดความไม่สมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างวิสาหกิจจะทำให้ไม่สามารถเข้าถึงรายได้และไม่พัฒนาโดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดย่อม ตัวอย่างเช่น ตลาดที่มีเพียงผู้ซื้อหนึ่งหรือสองราย ซึ่งไม่มีรายใดมีแรงจูงใจในการเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่า

3) ผลประโยชน์ภายในห่วงโซ่คุณค่าอาจมีค่าน้อย แต่สามารถทำให้มีรายได้ที่เพิ่มขึ้น ลดความเสี่ยงด้านการตลาดและเพิ่มมูลค่าทรัพย์สิน ชุมชนการทำประมงพื้นบ้านในห่วงโซ่คุณค่าที่มีความสามารถมากกว่าจะได้รับประโยชน์จากธุรกิจ ชุมชนการทำประมงพื้นบ้านที่สามารถปรับใช้การสร้างความตราสินค้าของผลิตภัณฑ์หรือการเข้าถึงผู้จัดหาหรือข้อมูลตลาด จะอยู่ในตำแหน่งที่สามารถก่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์แก่พวกเขามากที่สุด การเข้าใจพลวัตในห่วงโซ่คุณค่าจะนำไปสู่การก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนการทำประมงพื้นบ้านในห่วงโซ่คุณค่า

4) การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็วเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้บริโภคและการเข้าถึงทักษะ และเทคโนโลยีที่จำเป็นในการตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภคมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากชุมชนการทำประมงพื้นบ้านต้องการที่จะมีความสามารถในการแข่งขันและพัฒนาเพื่อตอบสนองโอกาสทางการตลาด ในบางห่วงโซ่การเรียนรู้เบื้องต้นมาจากผู้ซื้อซึ่งส่งผ่านข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้บริโภคมาสู่ผู้ผลิต ในห่วงโซ่อื่น ๆ ผู้จัดหาปัจจัยนำเข้าเป็นแหล่งของนวัตกรรมใหม่ ๆ ไม่ว่าข้อมูลเหล่านี้มาจากที่ใด การเรียนรู้ถือเป็นสิ่งสำคัญและเป็นหลักในการสร้างกลยุทธ์เพื่อพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าอย่างยั่งยืนและพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของชุมชนการทำประมงพื้นบ้าน

แนวทางห่วงโซ่คุณค่าจะแยกแยะระหว่างโอกาสกับข้อจำกัดในการเติบโตในอุตสาหกรรมรวมการแยกแยะปัจจัยที่ผลักดันพฤติกรรมของชุมชนการทำประมงพื้นบ้านในตลาด ปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ ความสัมพันธ์แบบได้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างชุมชนการทำประมงพื้นบ้านทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามแนวตั้งและความร่วมมือตามแนวนอน รวมถึงความลึกและความกว้างของผลประโยชน์จากผู้มีส่วนร่วมในห่วงโซ่คุณค่านั้น การทำความเข้าใจว่าอุตสาหกรรมซึ่งมีชุมชนการทำประมงพื้นบ้านเข้าร่วมต้องมองอย่างเป็นระบบ ทั้งในเรื่องตลาดอุตสาหกรรมและชุมชนการทำประมงพื้นบ้านที่ประกอบกันขึ้นมา การพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมและชุมชนการทำประมงพื้นบ้านจำเป็นต้องมีแผนงานที่สามารถตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนการทำประมงพื้นบ้านในอุตสาหกรรมหนึ่ง ๆ ได้เพื่อที่จะแยกแยะและลำดับความสำคัญ โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมโดยใช้แนวทางห่วงโซ่คุณค่า

2.2.4 การวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่า (The value chain methodology)

แนวทางห่วงโซ่คุณค่าเป็นเครื่องมือที่มีพลังในการออกแบบความช่วยเหลือ กลยุทธ์ต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจภัยคุกคาม และโอกาสในตลาด การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของตลาดเป้าหมาย โดยการประเมินข้อจำกัดและโอกาสในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านทางวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่

1) ผู้ซื้อสุดท้าย (End market) ตลาดสุดท้ายจะเป็นผู้กำหนดลักษณะของสินค้าหรือบริการขั้นปลาย (Final product) ที่ถูกผลิตขึ้นตามความต้องการของตลาดสุดท้ายจะกำหนดคุณภาพและมาตรฐานของสินค้า ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ เพราะข้อมูลความต้องการจะมาจากผู้ซื้อรายสุดท้าย การวิเคราะห์ตลาดจำเป็นต้องแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการแข่งขัน แนวทางห่วงโซ่คุณค่าจะประเมินโอกาสในทุกตลาดที่เป็นไปได้ที่สินค้าหรือบริการจะเข้าสู่ตลาดนั้น

2) สภาพแวดล้อมด้านนโยบายระดับชาติและระดับโลก (Enabling environment) ความตกลงทางการค้าระหว่างประเทศและมาตรฐานต่าง ๆ ส่งผลต่อข้อจำกัดและโอกาสในการเติบโตของอุตสาหกรรม ทั้งสองอย่างทำให้เกิดโอกาสในการขยายตลาด และอาจเป็นต้นทุนที่สูงขึ้นสำหรับธุรกิจโดยเฉพาะมาตรฐานต่าง ๆ นั้น ทำให้ต้นทุนของหน่วยธุรกิจเพิ่มขึ้นและขีดขวางประเทศกำลังพัฒนาทำให้ไม่สามารถแข่งขันในตลาดได้ นโยบายและข้อบังคับทางสิ่งแวดล้อมระดับชาติมีความสำคัญต่อการทำงานของตลาดและชุมชนการทำประมงพื้นบ้าน ซึ่งควรจะเป็นการสร้างแรงจูงใจสำหรับการเติบโตของภาคเอกชน และการมีส่วนร่วมในกระบวนการร่างนโยบาย นอกจากนี้การปฏิบัติหน้าที่และการบังคับใช้กฎหมายของรัฐบาลท้องถิ่นที่ไม่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายทางธุรกรรมที่สูงขึ้น ความอ่อนปรนและความเสี่ยงที่สกัดกั้นผู้จัดหาหรือผู้ผลิตในการลงทุนและการพัฒนา ในทางตรงข้ามนโยบายท้องถิ่นที่ดีจะมีส่วนช่วยในการเพิ่มโอกาสในการพัฒนาอย่างรวดเร็ว

3) ความร่วมมือระหว่างธุรกิจ การเชื่อมโยงในแนวตั้งและแนวนอน

(1) ความเชื่อมโยงในแนวตั้งหรือแนวดิ่ง ความร่วมมือระหว่างชุมชน การทำประมงพื้นบ้านผ่านทางความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง มีความสำคัญต่อการถ่ายทอดทักษะและ ลดค่าใช้จ่ายทางธุรกรรม ความเชื่อมโยงในแนวดิ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดหาปัจจัยนำเข้าและ การกระจายไปสู่ตลาดสุดท้าย ความเชื่อมโยงในแนวดิ่งมีความสำคัญในการทำให้ผลิตภัณฑ์ตั้งแต่ เริ่มต้นไปจนถึงตลาดมีการถ่ายทอดความรู้และทักษะวิธีการทางธุรกิจตั้งแต่ธุรกิจที่อยู่ต้นของ สายโซ่อุปทานไปจนถึงปลายสายโซ่อุปทาน หรือถ่ายทอดจากปลายสายมาสู่ต้นสายธุรกรรมที่มี ประสิทธิภาพมากขึ้น ระหว่างชุมชนการทำประมงพื้นบ้านที่มีความเชื่อมโยงในแนวดิ่งจะสามารถเพิ่ม ความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจการทำประมงพื้นบ้านโดยรวม

(2) ความเชื่อมโยงในแนวนอนหรือแนวนาน ความเชื่อมโยงในแนวนาน ระหว่างผู้ผลิต จะช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายทางธุรกรรมสำหรับการส่งออกหรือผู้ซื้อในท้องถิ่นที่ทำงาน ร่วมกับผู้จัดการรายเล็กหลายรายทำให้สามารถซื้อในปริมาณมากได้หรือได้รับคำสั่งซื้อขนาดใหญ่ ความเชื่อมโยงในแนวนานสามารถช่วยให้ชุมชนการทำประมงพื้นบ้านได้ประโยชน์จากการประหยัด ต่อขนาด (Economy of scale) ซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถในการแข่งขันและเพิ่มอำนาจต่อรอง ความเชื่อมโยงแนวนานระหว่างธุรกิจสามารถทำในรูปแบบการรวมกลุ่มเป็นทางการหรือไม่ เป็นทางการ หรือเป็นเครือข่ายของธุรกิจที่จัดการโดยบุคคลที่สาม เช่นบริษัทตัวแทนหรือผู้ค้า เป็นต้น

ความสัมพันธ์แบบชนะทั้งสองฝ่าย (Win – win) จะก่อให้เกิดความร่วมมือ ทั้งแนวดิ่งและแนวนาน ซึ่งจำเป็นสำหรับชุมชนการทำประมงพื้นบ้านในการลดต้นทุนค่าใช้จ่าย ทางธุรกรรม และสร้างแรงจูงใจในงานด้านเพิ่มมูลค่า หรือกิจกรรมอื่น ๆ ความสัมพันธ์ในแนวดิ่งจะ ช่วยพัฒนาธุรกิจให้เข้าถึงตลาดใหม่ ทักษะใหม่และการบริการที่กว้างมากขึ้น รวมทั้งช่วยลด ความเสี่ยงด้านการตลาดโดยสามารถรักษาตลาดในอนาคตไว้ได้

4) การสนับสนุนตลาด

การสนับสนุนตลาดเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาธุรกิจ เป็นการสนับสนุน ตลาดที่เฉพาะเจาะจง เช่น ตลาดปัจจัยนำเข้า ผู้ขายเครื่องมืออุปกรณ์ ผู้ให้บริการทางการเงิน ผู้ให้บริการด้านการจัดการ และรวมถึงเทคโนโลยีการสื่อสารในการเข้าถึงข้อมูลและการกระจาย ข่าวสารซึ่งบริการเหล่านี้จำเป็นในระยะยาว ซึ่งควรมีการจัดการให้ในแบบเชิงพาณิชย์โดยระบบตลาด ตลาดเหล่านี้สามารถรวมอยู่ในบริการที่จัดหาโดยผู้ที่อยู่ในห่วงโซ่อุปทานอยู่แล้ว หรือจากภายนอก บริการที่จัดให้โดยผู้ที่อยู่ในห่วงโซ่ เช่น ผู้จัดการปัจจัยนำเข้ามักจะรวมอยู่ด้วยแล้วในต้นทุนค่าบริการ ซึ่งจะถูกรวมเพิ่มเข้าไปในราคาของผลผลิตที่กำหนด เทคโนโลยีใหม่ ๆ หรือเทคโนโลยีการบริการ มีผลอย่างมากต่อความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรม และแม้กระทั่งสามารถเปลี่ยนพลวัต การแข่งขันในบางตลาดได้

5) การปรับเพื่อยกระดับสินค้า (Firm – level upgrading)

ชุมชนการทำประมงพื้นบ้านรายใดรายหนึ่งจะพัฒนาความสามารถในการแข่งขันจากหนึ่งในสองแนวทางนี้ คือ แนวทางแรกที่สมาชิกในชุมชนการทำประมงพื้นบ้านจะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยการพัฒนาเทคนิคหรือกระบวนการที่ทำให้สามารถผลิตได้เร็วขึ้นหรือด้วยต้นทุนต่ำลง หรือแนวทางที่สอง คือ การพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์เพื่อให้สามารถแยกแยะได้จากผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกระบวนการอย่างต่อเนื่องทำให้ชุมชนการทำประมงพื้นบ้านได้รู้ความต้องการของตลาดอย่างต่อเนื่อง เพื่อหานวัตกรรมใหม่ ๆ การพัฒนานี้จำเป็นต้องเข้าถึงแหล่งเงินทุน เทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสาร ภายในห่วงโซ่คุณค่า การเรียนรู้และนวัตกรรมถูกผูกติดกับแรงจูงใจในการถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ในการที่ชุมชนการทำประมงพื้นบ้านในห่วงโซ่จะพัฒนานวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้จากภายในและภายนอกมีความจำเป็นในการก่อให้เกิดทักษะใหม่ รู้แหล่งของความรู้ในห่วงโซ่และรู้จุดที่จำเป็นต้องใช้ความรู้ นั้น ๆ ห่วงโซ่คุณค่าที่มีการจัดตั้งกลไกการเรียนรู้แบบนี้จะมีความสามารถในการแข่งขันมากที่สุด

ห่วงโซ่คุณค่าการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีการเติบโตอย่างมากในช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมา ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง เช่น ปลานิล และกุ้ง กลายเป็นสินค้าที่โดดเด่นทั้งในตลาดภูมิภาคและตลาดโลก ในขณะที่การทำประมงโดยการจับสัตว์น้ำจากธรรมชาติบางชนิดลดลง เนื่องจากถูกนำขึ้นมาใช้ประโยชน์มากเกินไปจนความเหมาะสม สำหรับการเพาะเลี้ยงปลาในน้ำยังคงต้องอาศัยผลผลิตจากการทำประมง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลาปน และน้ำมันยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตอาหารปลา ส่วนการแปรรูปสัตว์น้ำในประเทศกำลังพัฒนาได้มีการปรับโครงสร้างกระบวนการผลิตในช่วงที่ผ่านมา โดยกระตุ้นให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีที่ใช้ต้นทุนต่ำกว่า และการขนส่งที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น พร้อมทั้งใช้แรงงานที่มีค่าจ้างถูกกว่าในประเทศที่กำลังพัฒนา ผู้ประกอบการแปรรูปซื้อวัตถุดิบทั้งจากการทำประมงและจากฟาร์มเพาะเลี้ยง ซึ่งการแปรรูปผลิตภัณฑ์เป็นแบบหัตถ์ตัดหัวแล้วเนื้อ บรรจุกระป๋อง จนถึงเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถบริโภคได้ ในสังคมสมัยใหม่ภาคการค้าปลีกมีบทบาทสำคัญมากขึ้น โดยต้องตอบสนองความต้องการ ความสะดวกสบายของผู้บริโภคที่จัดว่าเป็นจุดขายของผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ (OECD, 2010)

2.2.5 ความแตกต่างระหว่างห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) และห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain)

สิ่งที่แตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างห่วงโซ่คุณค่ากับห่วงโซ่อุปทาน คือ ห่วงโซ่คุณค่าจะให้ความสำคัญกับคุณค่าในสายตาของลูกค้าเป็นหลัก ในขณะที่ห่วงโซ่อุปทานจะให้ความสำคัญกับการลดค่าใช้จ่ายของผู้ผลิต การจัดการในมุมมองของห่วงโซ่คุณค่าจะมองที่ผู้บริโภคก่อนแล้วค่อยย้อนกลับมาถึงกระบวนการผลิตแต่ละขั้นตอน ในขณะที่ในมุมมองของห่วงโซ่อุปทานจะเริ่มต้นที่ต้นน้ำของการผลิตแล้วค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนประสิทธิภาพการผลิตในขั้นต่อไปจนกลายเป็นสินค้าที่ไปถึงมือผู้บริโภค ดังนั้นการสร้างห่วงโซ่อุปทานที่ดีเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าโดยไม่ต้องจัดหาผลิตภัณฑ์เพิ่ม เพียงเพิ่มมูลค่าในแต่ละขั้นตอนการผลิตของผลิตภัณฑ์เดิม

2.2.6 การรวมกลุ่มเครือข่ายธุรกิจ (Cluster)

1) แนวคิดการรวมกลุ่มเครือข่ายธุรกิจ (Cluster Approach) คลัสเตอร์ (Cluster) เป็นแนวคิดในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันภาคอุตสาหกรรมของ Michael E. Porter โดยให้นิยาม คลัสเตอร์หรือเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้าน คือ กลุ่มของชุมชนประมงพื้นบ้านและสถาบันที่เกี่ยวข้องมารวมตัวดำเนินกิจการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน (Geographical proximity) เพื่อร่วมมือเกื้อหนุน เชื่อมโยง และเสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร (Commonali & complimentary) ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยความเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical linkages) เป็นความเชื่อมโยงของชุมชนประมงพื้นบ้านตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำและความเชื่อมโยงในแนวนอน (Horizontal linkages) เป็นความเชื่อมโยงอุตสาหกรรมสนับสนุนต่าง ๆ รวมทั้งธุรกิจให้บริการ สมาคมการค้า สถาบันการศึกษาและฝึกอบรม สถาบันวิจัยและพัฒนา ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายร่วมกัน คือ การเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ของคลัสเตอร์โดยรวม ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืน แต่การรวมตัวกันต้องไม่ใช่เพื่อการผูกขาดหรือกีดกันทางการค้า

Michael E. Porter เชื่อว่าชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นหน่วยผลิตที่เล็กที่สุดของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งหากชุมชนประมงพื้นบ้านเหล่านี้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพของตนให้สูงขึ้นได้โดยเฉพาะผลิตภาพแรงงานของตน (ไม่ใช่ลดต้นทุนอย่างเดียว) ย่อมอยู่ในสภาพที่ได้เปรียบคู่แข่งได้และหากหลาย ๆ ชุมชนประมงพื้นบ้านในภาคอุตสาหกรรมมีผลิตภาพเพิ่มขึ้นก็ย่อมส่งผลให้อุตสาหกรรมนั้น ๆ มีความสามารถในการแข่งขันเพิ่มขึ้นเช่นกัน สามารถจำแนกผลิตภาพตามปัจจัยการผลิต เช่น ผลิตภาพแรงงาน (Labour productivity) คือจำนวนผลผลิตต่อแรงงาน 1 คน หรือต่อ 1 ชั่วโมงของการทำงาน ผลิตภาพทุน (Capital productivity) คือจำนวนผลผลิตต่อเงินทุน 1 หน่วย ผลิตภาพการผลิตรวม (Capital total factor productivity) คือ การเพิ่มของผลผลิตที่เกิดจากปัจจัยอื่น ๆ นอกเหนือจากปัจจัยการผลิตที่ใช้ เช่น การพัฒนาทางเทคโนโลยี การปรับปรุงการบริหาร และการพัฒนาคุณภาพของแรงงาน

ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตลอดเวลาของกลุ่มธุรกิจ อาจเป็นธุรกิจลักษณะเดียวกันหรือแตกต่างกันซึ่งเป็นธุรกิจเกี่ยวเนื่องรวมถึงธุรกิจจัดหาปัจจัย (Suppliers) สถาบันวิจัยและพัฒนาและสถาบันการเงินต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายและกลยุทธ์ร่วมกัน ตลอดจนหน่วยงานหรือสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในธุรกิจหรืออุตสาหกรรมมารวมตัวกันในพื้นที่ภูมิศาสตร์เดียวกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดการบริหารนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรม ตลอดจนศักยภาพการผลิตร่วมกันโดยมีภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดหาสาธารณูปโภคพื้นฐาน คลัสเตอร์ทางธุรกิจเป็นวิฤตการณ์ที่เกี่ยวกับความสำเร็จในการได้มาถึงความได้เปรียบเชิงการแข่งขัน และเป็นพื้นฐานของแนวคิดความร่วมมือของชุมชนประมงพื้นบ้านในการแก้ปัญหาทางธุรกิจได้ดีที่สุด

2.2.7 องค์ประกอบของกลุ่มธุรกิจหรือคลัสเตอร์ การรวมกลุ่มธุรกิจหรือคลัสเตอร์สามารถขับเคลื่อนไปได้โดยมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์กับผู้ที่เกี่ยวข้องนั้น ควรมียุทธศาสตร์ประกอบดังนี้

- 1) ภาคเอกชน ประกอบด้วย สมาชิกซึ่งดำเนินธุรกิจอันเป็นแกนหลักของคลัสเตอร์ และมีความร่วมมือจากธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ
- 2) สถาบันการเงิน เพื่อเป็นพื้นฐานด้านทรัพยากรทุน
- 3) สถาบันการศึกษา องค์กรผู้ให้บริการ และสถาบันวิจัยและพัฒนา เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรมนุษย์และนวัตกรรมของอุตสาหกรรม
- 4) ภาครัฐให้การสนับสนุนและร่วมมือผ่านทางนโยบาย/มาตรการ/กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

2.2.7.1 ความสำคัญของคลัสเตอร์

รัฐบาลมีนโยบายสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ คือ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยน่านโยบายคลัสเตอร์มาเป็นเครื่องมือและกลไกสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เนื่องจากการรวมกลุ่มในรูปแบบคลัสเตอร์มีความสำคัญ ดังนี้

1) คลัสเตอร์ส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มพูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอยู่เสมอ เพื่อให้ทุกคนได้รับรู้ เข้าใจปัญหาของกลุ่ม และหาทางแก้ไขร่วมกัน ซึ่งจะทำให้สมาชิกมีความไว้วางใจกันมากขึ้น และเปิดกว้างในการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร และองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทั้งในด้านเทคโนโลยีการผลิต การตลาด นโยบายการสนับสนุนจากรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง

2) การรวมกันเป็นคลัสเตอร์จะช่วยลดต้นทุนทั้งด้านวัตถุดิบ การทำการตลาด การวิจัยและพัฒนา การสร้างนวัตกรรม การพัฒนาบุคลากร และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานสำหรับธุรกิจที่เกี่ยวข้องในคลัสเตอร์

3) คลัสเตอร์ช่วยให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ เนื่องจากสมาชิกในคลัสเตอร์มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและองค์ความรู้ระหว่างกันอยู่เสมอ ซึ่งทำให้สมาชิกมีโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น อันจะนำไปสู่การต่อยอดองค์ความรู้เพื่อพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง

4) การรวมกลุ่มเป็นคลัสเตอร์ไม่ใช่เป็นเพียงการส่งเสริมความร่วมมือของสมาชิกในคลัสเตอร์เท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการเปิดกว้างทางการค้าให้มีการแข่งขันของสมาชิกด้วย ซึ่งการแข่งขันจะช่วยกระตุ้นให้ธุรกิจต้องปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพของตนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถอยู่รอดและแข่งขันได้

5) คลัสเตอร์ช่วยส่งเสริมการขยายตัวของธุรกิจและการเกิดธุรกิจใหม่ เนื่องจากคลัสเตอร์ช่วยกระตุ้นให้เกิดการไหลเวียนของข้อมูล และองค์ความรู้รวมถึงการร่วมกันลงทุนในกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การพัฒนาบุคลากร เทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นการเปิดกว้างต่อการแข่งขันทางการค้า

ดังนั้น คลัสเตอร์จึงช่วยเสริมสร้างโอกาสการเติบโตของธุรกิจ ประมงพื้นบ้าน และการเกิดขึ้นใหม่ของธุรกิจต่อเนื่อง

2.2.7.2 คุณสมบัติของคลัสเตอร์

รูปแบบของคลัสเตอร์ที่ดีควรมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ต่างๆ ดังนี้

1) นวัตกรรม (Innovation) ที่สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนประมงพื้นบ้านด้วยเทคโนโลยีและการบริหารจัดการใหม่ รวมทั้งสามารถนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ความยั่งยืนของระบบนิเวศ (Sustainable ecosystem) คลัสเตอร์ต้องมีศักยภาพในการส่งเสริมให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้นด้วยเทคโนโลยีดังกล่าว

3) การแบ่งปันมูลค่าที่เพิ่มขึ้น (Share of value) คลัสเตอร์ต้องมีศักยภาพในการเพิ่มรายได้ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตลอดสายโซ่แห่งคุณค่า (Value chain) ครอบคลุมทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก

4) ความรับผิดชอบและการสืบย้อน (Responsibility and traceability) คลัสเตอร์ต้องสามารถสื่อถึงความรับผิดชอบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม ตลอดห่วงโซ่คุณค่า รวมทั้งความโปร่งใสและให้ความร่วมมือในการตรวจสอบ เพื่อส่งเสริมให้ทุกองค์กรหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียปฏิบัติตามกฎหมาย

5) ขนาดของคลัสเตอร์ (Scale ability) คลัสเตอร์ต้องสามารถแสดงแนวทางการพัฒนาจากระดับท้องถิ่นสู่ระดับภูมิภาคและระดับชาติได้ และต้องสามารถบอกได้ถึงแรงจูงใจที่จะทำให้เกิดคลัสเตอร์ในแต่ละระดับ

6) ความยั่งยืนของรูปแบบคลัสเตอร์ (Sustainability of cluster model) คลัสเตอร์ต้องสามารถอธิบายได้ถึงการใช้ทรัพยากรในระดับสูงสุด การมีส่วนร่วมของอุตสาหกรรมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแรงจูงใจระยะยาว และความสามารถในการเข้าถึงความเป็นคลัสเตอร์อย่างยั่งยืน

2.2.7.3 ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาคลัสเตอร์หัวใจสำคัญของการพัฒนาคลัสเตอร์คือ การสร้างความร่วมมือบนพื้นฐานของการแข่งขันโดยผู้ที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านหรือคลัสเตอร์จะต้องมีการวางแผน กำหนดทิศทาง และเป้าหมายร่วมกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและผลิตภาพโดยรวมของคลัสเตอร์อย่างใดก็การรวมกลุ่มของชุมชนประมงพื้นบ้านเพียงอย่างเดียวไม่อาจประสบความสำเร็จได้ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีปัจจัยที่เหมาะสมเป็นแรงสนับสนุนให้การรวมกลุ่มประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย

1) การรวมกลุ่มต้องเกิดมาจากความริเริ่มและความต้องการของภาคธุรกิจเอกชนโดยมีภาครัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนและผลักดัน

2) คลัสเตอร์ต้องมีกลุ่มธุรกิจหลัก (Core Industry) ที่เป็นแกนนำสำคัญในการรวมกลุ่มอุตสาหกรรม

3) คลัสเตอร์ที่รวมตัวกันควรมีศักยภาพที่พร้อมในการพัฒนาและสามารถพึ่งตนเองได้ในระยะหนึ่ง

4) กลุ่มสมาชิกในคลัสเตอร์ต้องมีทัศนคติ ความไว้วางใจ และความเชื่อมั่นระหว่างกัน

5) ผู้ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาคลัสเตอร์ไม่ว่าจะเป็นผู้นำ ผู้ประสานงาน ที่ปรึกษาต้องมีความเข้มแข็ง

6) ความเข้มแข็งของหน่วยงานให้บริการเพื่อพัฒนาธุรกิจ (Business development service : BDS) ในการให้บริการและการสร้างเครือข่ายความเชื่อมโยงของหน่วยงานในพื้นที่

7) คลัสเตอร์ต้องมีการประสานและแบ่งปันผลประโยชน์ที่ยุติธรรมอันก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ทุกฝ่าย (Win – win)

8) นโยบายของคลัสเตอร์ควรมีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับนโยบายของจังหวัด และหรือภูมิภาคนั้น ๆ

คณะผู้วิจัยสรุปการศึกษาสถานะของการทำประมงพื้นบ้านและตลาดสินค้าประมงในจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด จำเป็นต้องวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่า ห่วงโซ่อุปทาน และปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของห่วงโซ่ของสินค้าประมงพื้นบ้านภายใต้กรอบแนวคิดห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) และการรวมกลุ่มเครือข่ายธุรกิจ (Cluster) ของชุมชนการทำประมงพื้นบ้าน ที่จะทำการศึกษาความเป็นไปได้และนำเสนอแนวทางการยกระดับของห่วงโซ่คุณค่าของธุรกิจการค้าประมงในจังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด เพื่อทำการเชื่อมโยงการสร้างเครือข่ายตลาดเชิงพาณิชย์เพื่อการแข่งขันบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง ที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางการยกระดับของห่วงโซ่คุณค่าของธุรกิจการค้าประมงในจังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด ต่อไป

2.3 ห่วงโซ่ประมงพื้นบ้านในการสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงพาณิชย์

2.3.1 การประมงชายฝั่งหรือประมงพื้นบ้าน

ประมงชายฝั่ง (Inshore fisheries) หรือประมงพื้นบ้าน (Artisanal fisheries) คือ การประมงเพื่อยังชีพหรือประมงขนาดเล็ก โดยทั่วไปใช้เรือขนาดเล็ก เช่น เรือพื้นบ้าน เป็นต้น ปัจจุบันส่วนใหญ่จะติดเครื่องยนต์เข้าไปด้วย ทำการประมงโดยใช้เครื่องมือประมง เช่น แหหรือเบ็ดแบบง่าย ๆ ประมงพื้นบ้านเป็นการประมงเพื่อยังชีพหาอาหาร สร้างรายได้ และก่อให้เกิดการสร้างงานในท้องถิ่น ซึ่งปริมาณการจับสัตว์น้ำจากการทำประมงพื้นบ้านคิดเป็นร้อยละ 10 จากปริมาณผลผลิตสัตว์น้ำจากการประมงทะเลทั้งหมด

การบริหารจัดการประมงชายฝั่งโดยภาครัฐ จากการที่ชาวประมงทะเลพื้นบ้านส่วนใหญ่ยังมีฐานะความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ด้อยกว่าชนกลุ่มอื่น รัฐบาลจึงมีนโยบายช่วยเหลือและพัฒนาโดยเริ่มจากการจัดตั้งองค์การสะพานปลาขึ้นตามพระราชบัญญัติแพปลา พ.ศ. 2496 และได้กำหนดหน้าที่ที่สำคัญไว้ คือ ส่งเสริมฐานะ สวัสดิการ หรืออาชีพการประมงและบูรณะหมู่บ้านประมง โดยองค์การสะพานปลาดำเนินการจัดระบบการตลาด ทำถนน สร้างสะพานท่าเทียบเรือ ต่อมากรมประมงได้เริ่มโครงการประมงสงเคราะห์เพื่อให้ชาวประมงกู้เงินไปลงทุน ตั้งแต่

ปี 2503 ในปัจจุบันกรมประมงยังคงมีโครงการเงินกู้เพื่อประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการประมงทะเล

ปี 2522 กรมประมงร่วมกับองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) จัดตั้งโครงการพัฒนาประมงขนาดเล็กขึ้นที่จังหวัดพังงา ในปี 2526 คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ให้ทุนแก่กรมประมงมาดำเนินโครงการประมงหมู่บ้านภาคใต้ในเขตชนบทพื้นที่ยากจน และโครงการพัฒนาประมงทะเลพื้นบ้าน ต่อมาทั้งสองโครงการได้รวมกันเป็นโครงการพัฒนาประมงทะเลชายฝั่งพื้นบ้าน มีกิจกรรมการจัดตั้งอำนวยการความสะดวกขั้นพื้นฐาน การพัฒนาอาชีพ การจัดตั้งสหกรณ์การประมง การจัดการประมงชายฝั่ง การแปรรูปสัตว์น้ำและโภชนาการ ตลอดจนฝึกอบรมให้ประชาชนริมฝั่งทะเลประกอบอาชีพประมงและอาชีพต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

2.3.2 การประมงพาณิชย์

การทำประมงพาณิชย์ (Commercial Fisheries) ไม่ใช่การประมงเพื่อยังชีพ ส่วนใหญ่ธุรกิจประมงแบบนี้จะผูกพันกับกองเรือประมงที่จับปลาโดยใช้อวนลาก เบ็ดราวทะเลเล็กหรืออวนลอย โดยทั่วไปเจ้าของเรือจะเป็นผู้ดำเนินการเอง สัตว์น้ำที่ได้จะขายทั้งในท้องถิ่นหรือตลาดค้าสัตว์น้ำ ในประมงพาณิชย์จึงประกอบไปด้วยประมงน้ำลึก (Deep Sea Fisheries) คือการจับปลาในระยะห่างจากฝั่งแต่ไม่เกินระยะ 200 ไมล์ทะเลจากชายฝั่ง และ ประมงสากล (Distant Water Fisheries) คือ การจับปลาในมหาสมุทรเป็นระยะทางไกลจากท่าเรือของประเทศนั้น ๆ

ประมงพาณิชย์ในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ แหล่งทำการประมงทะเลของไทยในเขตเศรษฐกิจจำเพาะมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 368,280 ตารางกิโลเมตร แบ่งเป็นพื้นที่ทำการประมงในอ่าวไทยประมาณ 252,000 ตารางกิโลเมตร และฝั่งทะเลอันดามัน 116,280 ตารางกิโลเมตร จากปริมาณสัตว์น้ำจากการประมงทะเลมีผลผลิตจากการประมงพาณิชย์คิดเป็นร้อยละ 90 ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี 2538 ถึง 2547

2.3.3 ห่วงโซ่ประมงพื้นบ้าน

ทุกฝ่ายควรยอมรับบทบาทหลักของภาคการทำประมงขนาดเล็กช่วงหลังการทำประมงและผู้ที่มีบทบาทในห่วงโซ่มูลค่า ทุกฝ่ายควรให้หลักประกันว่า ผู้กระทำหลังการทำประมง เป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องโดยยอมรับว่าบางครั้งมีความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้กระทำในห่วงโซ่มูลค่าและกลุ่มคนที่เปราะบางและกลุ่มคนชายขอบต้องการ การสนับสนุนเป็นพิเศษ ทุกฝ่ายควรยอมรับบทบาทของผู้หญิงในภาคย่อยหลังการทำประมงและสนับสนุนการปรับปรุงเพื่อเอื้ออำนวยการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการทำงานรัฐควรให้หลักประกันว่า จะมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่เหมาะสมสำหรับผู้หญิงเมื่อต้องการเพื่อช่วยให้ผู้หญิงสามารถดำรงและเพิ่มพูนการทำมาหากินในภาคส่วนย่อย ๆ หลังการทำประมงได้ รัฐควรส่งเสริมจัดหาและช่วยเสริมการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานโครงสร้างองค์กรและการพัฒนาศักยภาพตามความเหมาะสมเพื่อสนับสนุนภาคย่อยช่วงหลังการทำประมงขนาดเล็กในการผลิตปลาและผลิตภัณฑ์ปลาที่มีคุณภาพดีและปลอดภัย ทั้งสำหรับการส่งออกและตลาดในประเทศ ด้วยวิธีการที่รับผิดชอบและยั่งยืน รัฐและ

พันธมิตรการพัฒนาควรรยอมรับรูปแบบองค์กรชาวประมงและแรงงานภาคประมงตามประเพณี และส่งเสริมการพัฒนาองค์กรและศักยภาพของพวกเขาอย่างเพียงพอในทุกกระยะของห่วงโซ่มูลค่า เพื่อเพิ่มพูนรายได้และความมั่นคงในอาชีพของตนตามกฎหมายของประเทศ ด้วยเหตุนี้ควรมี การสนับสนุนให้มีการจัดตั้งและพัฒนาสหกรณ์องค์กรวิชาชีพของภาคประมงขนาดเล็กและ โครงสร้างองค์กรอื่น ๆ รวมถึงกลไกการตลาด เช่น การประมูลตามความเหมาะสมทุกฝ่าย ควรหลีกเลี่ยงความสูญเสียและของเหลือทิ้งหลังการทำประมงและแสวงหาหนทางในการเพิ่มมูลค่า และยังคงสร้างเทคโนโลยีที่มีอยู่ตามประเพณีท้องถิ่นและมีประสิทธิผลด้านต้นทุน ด้านนวัตกรรม ท้องถิ่นและการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมตามวัฒนธรรม ควรมีการส่งเสริมการปฏิบัติที่ยั่งยืน ทางสิ่งแวดล้อมด้วยแนวทางระบบนิเวศน์ เช่น การสูญเสียปัจจัยการผลิตในการจัดการและแปรรูป ปลาขนาดเล็ก รัฐควรเอื้ออำนวยการเข้าถึงตลาดท้องถิ่นในประเทศภูมิภาค และระหว่างประเทศ และ ส่งเสริมการค้าที่เท่าเทียมและไม่เลือกปฏิบัติสำหรับผลผลิตประมงขนาดเล็ก รัฐบาลควรจะทำงาน ร่วมกันเพื่อออกระเบียบการค้าและขั้นตอนที่ให้การสนับสนุนการค้าผลิตภัณฑ์จากการทำประมง ขนาดเล็กในภูมิภาคโดยเฉพาะและคำนึงถึงข้อตกลงภายใต้องค์การการค้าโลก และคำนึงถึงสิทธิและ พันธกรณีของสมาชิกองค์การการค้าโลกตามความเหมาะสม รัฐบาลควรให้ความสนใจต่อผลกระทบ ของการค้าปลาและผลผลิตจากปลาระหว่างประเทศ และ ผลกระทบของการบูรณาการแนวตั้งต่อ ชาวประมงขนาดเล็ก แรงงานภาคประมงและชุมชนควรให้หลักประกันว่าการส่งเสริมการค้าปลา ระหว่างประเทศและการผลิตเพื่อการส่งออกจะไม่ส่งผลกระทบต่อความต้องการด้าน โภชนาการของประชาชน ซึ่งปลาเป็นแหล่งของโภชนาการที่มีความสำคัญต่อสุขภาพของประชาชน และความเป็นอยู่ที่ดี โดยที่ประชาชนไม่มีแหล่งอาหารที่คล้ายคลึงกันหรือไม่สามารถหาซื้อมาได้ รัฐบาลผู้กระทำการประมงขนาดเล็กและผู้กระทำอื่น ๆ ในห่วงโซ่มูลค่า ควรรอมรับว่าประโยชน์จาก การค้าระหว่างประเทศควรมีการจัดสรรกันอย่างยุติธรรม รัฐบาลควรให้หลักประกันว่าการวางระบบ การบริหารจัดการประมงอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อป้องกันการทำประมงมากเกินไป ซึ่งเกิดจาก การผลักดันของความต้องการของตลาดที่สามารถคุกคามความยั่งยืนของทรัพยากรประมง ความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการได้ ระบบการบริหารจัดการประมง ดังกล่าวควรรวมถึงวิธี ปฏิบัติหลังการทำประมงอย่างรับผิดชอบ นโยบายและการกระทำที่จะช่วยให้รายได้จากการส่งออก เกิดประโยชน์ต่อชาวประมงขนาดเล็กและอื่น ๆ ในลักษณะที่เท่าเทียมกันโดยอาศัยห่วงโซ่มูลค่า รัฐบาลควรรับเอานโยบายและขั้นตอนรวมถึงการประเมินสิ่งแวดล้อม สังคมและด้านอื่น ๆ ตามความ เหมาะสม เพื่อให้มั่นใจได้ว่าผลกระทบด้านลบจากการค้าระหว่างประเทศต่อ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การทำประมงขนาดเล็ก การทำมาหากินและความต้องการพิเศษที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารจะ ได้การแก้ไขอย่างยุติธรรม การหารือกับผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง ควรเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายและ ขั้นตอนเหล่านี้ รัฐบาลควรช่วยให้มีการเข้าถึงตลาดและข้อมูลการค้าที่เหมาะสมทั้งหมดสำหรับผู้มี ส่วนได้เสีย ในห่วงโซ่มูลค่าการทำประมงขนาดเล็กผู้มีส่วนได้เสียในการทำประมงขนาดเล็กจะต้อง สามารถเข้าถึงข้อมูลตลาดที่ถูกต้องและทันเวลา เพื่อช่วยพวกเขาให้จัดปรับเพื่อเปลี่ยนแปลงเงื่อนไข

ของตลาด การพัฒนาศักยภาพก็ยังเป็นสิ่งที่ต้องการเพื่อว่าผู้มีส่วนได้เสียในการทำประมงขนาดเล็ก ทุกฝ่ายและโดยเฉพาะผู้หญิงและกลุ่มคนที่เปราะบางและกลุ่มคนชายจะสามารถปรับตัวและได้ประโยชน์อย่างยุติธรรมจากโอกาสของแนวโน้มตลาดโลกและ สถานการณ์ในพื้นที่ในขณะที่พยายามลดผลกระทบด้านลบใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้

สรุปคณะผู้ทำวิจัยได้ให้ความหมาย ห่วงโซ่คุณค่าประมงพื้นบ้านในการสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ การประมงเพื่อยังชีพหรือประมงขนาดเล็กหาอาหาร สร้างรายได้ และก่อให้เกิดการสร้างงานในท้องถิ่นและทุกฝ่ายควรหลีกเลี่ยงความสูญเสียและของเหลือทิ้งหลังการทำประมงและแสวงหาหนทางในการเพิ่มมูลค่าและยังควรสร้างเทคโนโลยีที่มีอยู่ตามประเพณีท้องถิ่นและมีประสิทธิภาพด้านต้นทุน ด้านนวัตกรรมท้องถิ่นและการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมตามวัฒนธรรมการทำประมงพื้นบ้าน และมีการส่งเสริมการปฏิบัติที่ยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมด้วยแนวทางระบบนิเวศน์ เช่น การสูญเสียปัจจัยการผลิตในการจัดการและแปรรูปปลาขนาดเล็ก

2.4 การพัฒนาศักยภาพการแข่งขันบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง

จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีการทำประมงพื้นบ้าน ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นหลัก ในช่วงเวลาที่ผ่านมาชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งจับปลาได้น้อยลงมาก โดยมีสาเหตุสำคัญคือการที่มีเรือประมงพาณิชย์ออกจับปลาได้เป็นจำนวนมากทำให้ชาวประมงชายฝั่งสูญเสียแหล่งผลิตอาหารยังชีพ ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นแต่จับสัตว์น้ำได้น้อยลง ทำให้ฐานะยากจนจึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำประมงเท่าที่ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดและเอื้ออำนวย นอกจากนี้ชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนที่ไม่สามารถปรับตัวได้หันไปประกอบอาชีพอื่นแทน หรือไปทำงานนอกพื้นที่ ทำประสบปัญหาอื่น ๆ เป็นลูกโซ่ตามมาซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของชุมชน

ยกตัวอย่างเช่นประชาชนในตำบลปากน้ำแหลมหนู และตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้านหรือประมงชายฝั่งขนาดเล็ก ทรัพยากรประมงชายฝั่งที่ชาวประมงพื้นบ้านจับมาเพื่อขายส่วนใหญ่จะเป็นปลา หมึก แมงกะพรุน ปัญหาที่ค้นพบคือ สัตว์น้ำลดลงเนื่องจากชาวบ้านจับปลาในฤดูวางไข่ ไม่ได้กำหนดชนิดของตาอวนหรือขนาดของเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำทำให้สัตว์น้ำลดลง เช่น ปูม้า กุ้ง ปลา หมึก เป็นต้น ส่วนใหญ่ในชุมชนหมู่บ้านชุมชนปากน้ำแหลมหนูและชุมชนปากน้ำแหลมสิงห์ จะทำประมงจากทะเลชายฝั่งพื้นบ้านในช่วงเดือน พฤษภาคม-สิงหาคม ที่มีพายุ มรสุมแรง ชาวบ้านออกหาปลาไม่ได้เนื่องจากสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง ทำให้ชาวบ้านบริเวณนี้ขาดรายได้ แต่ชาวบ้านก็มีสร้างอาชีพเสริมโดยการตักแมงกะพรุน เพื่อนำมาแปรรูป เป็นแมงกะพรุนดองเค็มโดยจะมีพ่อค้าคนกลางมารับถึงที่เช่นกัน ทำให้ชาวบ้านได้มีรายได้ในช่วงที่ออกหาปลาไม่ได้

สรุปจากปัญหาวิกฤตของการประกอบอาชีพประมงชายฝั่งที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง ที่ก่อให้เกิดไม่เกิดความสมดุลในการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์โดยเฉพาะปัญหาความเสื่อมโทรม ของทรัพยากรสัตว์น้ำ ดังตัวอย่างการทำการประมงพื้นบ้านของชุมชนปากน้ำแฉมหนูและชุมชนปากน้ำแหลมสิงห์ได้รับความเดือดร้อนทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน คณะผู้วิจัยจึงให้ความสนใจในการศึกษาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ ในการพึ่งพาตนเองเพื่อกำหนดทิศทางการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งโดยเน้นความสามารถที่จะสามารถในการพึ่งพาตนเองเพื่อให้ฐานทรัพยากรประมงชายฝั่งซึ่งเป็นทรัพยากรหลักที่จะหล่อเลี้ยง ทำให้เกิดการสร้างรายได้และอาชีพของคนในชุมชน ที่จะนำไปสู่กระบวนการจัดการทรัพยากรประมง ชายฝั่งอย่างยั่งยืนต่อไป

ในการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองของชุมชนปากน้ำแฉมหนูและชุมชนปากน้ำแหลมสิงห์มีปัญหาในลักษณะเดียวกัน คือ การแข่งขัน เนื่องจากปัจจุบันทั้งสองตำบลกำลังประสบปัญหาในเรื่องคู่แข่ง มีพ่อค้าแม่ค้าหันมาทำอาชีพนี้กันค่อนข้างมาก จึงเกิดการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดของแต่ละครอบครัวแต่ละชุมชน ตัวอย่างเช่น ชุมชนของตำบลปากน้ำแฉมหนูมีคู่แข่งมากขึ้นจึงต้องหันมาเรียนรู้และประยุกต์ใช้ของสดเพื่อให้เป็นอาหารทะเลแปรรูป การนำของสดมาแปรรูปนอกจากจะเป็นการถนอมอาหารวิธีหนึ่งแล้วยังสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้อีกด้วย ซึ่งวิธีการนี้คนในชุมชนหันมาทำกันมากขึ้นทำให้ผู้ทำประมงพื้นบ้านรู้จักการแปรรูปและการพึ่งพาตนเอง ทำให้คนในชุมชนหันมาพึ่งพาตนเองเพื่อให้ตนเองมีพออยู่พอกิน เนื่องจากไม่ค่อยมีหน่วยงานเข้ามาและมีการแข่งขันกันเอง

2.5 การผลิตและแปรรูป การผลิตอาหารทะเลที่มีคุณภาพปลอดภัย สู่การสร้างมูลค่าเพิ่ม

โครงสร้างการผลิตอุตสาหกรรมอาหารทะเลแปรรูปห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) อาหารทะเลแปรรูปเชื่อมโยงตั้งแต่ผู้ประกอบการต้นน้ำที่ทำการประมงพื้นบ้านที่ทำบ่อเลี้ยงกุ้ง ประมงชายฝั่งเชื่อมโยงไปสู่ผู้จำหน่ายสินค้าวัตถุดิบ ตลาดนัดจำหน่ายอาหารทะเลเพื่อนำไปแปรรูป รวมถึงผู้ค้าเครื่องปรุง และส่วนประกอบอื่น เช่น หัวหอม เครื่องปรุง เพื่อป้อนไปสู่ผู้ประกอบการแปรรูปอาหารทะเล ได้แก่ ปลาตากแห้ง แมงกะพรุนดอง หมึกแห้ง และส่งห่วงโซ่นี้ไปยังผู้แปรรูปอาหารทะเลขั้นต่อไป ได้แก่ แมงกะพรุนน้ำพริกถั่ว ปลาทอด หมึกย่างน้ำพริกซีฟู้ดและอาหารทะเลแปรรูปอื่นที่เกี่ยวข้อง เมื่ออาหารทะเลที่ผ่านการแปรรูปไม่ว่าจะเป็นการแปรรูปเบื้องต้น หรือผ่านการแปรรูปหลายขั้นก็ตาม สินค้าอาหารทะเลแปรรูปดังกล่าว จะได้รับการส่งผ่านไปยังร้านขายของฝาก ร้านขายของที่ระลึก ร้านอาหาร งานแสดงสินค้า และร้านจำหน่ายต่าง ๆ เพื่อนำส่งไปยังผู้บริโภคนั่นเอง

ท้องทะเลไทยเป็นแหล่งที่อุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากและปัจจุบันอาหารทะเลได้รับความนิยมบริโภคมากขึ้นทั้งในรูปแบบผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูปและสารอาหารธรรมชาติ

จนทำให้ธรรมชาติไม่สามารถผลิตให้ทันตามความต้องการ ประมงพื้นบ้านจึงจำเป็นต้องมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำกันทั่วโลกให้เพียงพอับความต้องการของภาคอุตสาหกรรม เช่น การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลปลาทะเลที่มีราคาแพง หรือสัตว์ทะเลอื่น ๆ ทำให้อุตสาหกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็วเมื่อพิจารณาที่องค์ประกอบทางเคมี พบว่า เนื้อปลามีความใกล้เคียงกับเนื้อมนุษย์มากมีกรดอะมิโนที่จำเป็นต่อร่างกายเป็นจำนวนมาก และมนุษย์สามารถดูดซึมได้ถึง 96 % ในเนื้อปลา 100 กรัม จะให้โปรตีนที่ร่างกายต้องการต่อวันสูงถึงหนึ่งในสาม แต่ให้แคลอรีต่ำกว่า 100 แคลอรี วิตามินที่พบมาก คือ วิตามินเอ บี บี 12 ดีและดีวี โดยเฉพาะในน้ำมันตับปลา พบว่ามีวิตามินเอและดีเป็นจำนวนมาก ในส่วนของเนื้อปลาจะพบวิตามินบีสูงโดยเฉพาะไนอาซินและบี 6 ปลาทะเลยังเป็นแหล่งของแร่ธาตุที่จำเป็นต่อร่างกาย เช่น ฟอสฟอรัส โปตัสเซียม เหล็ก ไอโอดีน และซีลีเนียม นอกจากนี้ยังพบกรดไขมันไม่อิ่มตัว วิตามินเอ ดี คิว กลีเซอรอล อีเทอร์ สควอลีน และสเตอรอล ในน้ำมันปลาซึ่งมีส่วนช่วยลดปริมาณคอเลสเตอรอล ไตรกลีเซอไรด์ และไขมัน ทั้งที่ตับและในเลือดซึ่งเป็นสาเหตุของโรคหลอดเลือดและหัวใจให้ต่ำลงได้

การใช้ประโยชน์จากอาหารทะเลผลิตภัณฑ์แปรรูปและสารอาหารทรงคุณค่าจากทะเลที่มีการนำมาใช้ประโยชน์แล้ว เช่น สาหร่ายทะเล สารสกัดจากสาหร่ายทะเล เช่น คาราจีแนน อัลจีเนต และคอลลาเจน สารสกัดแคลเซียมและแมกนีเซียมในรูปผงจากสาหร่ายแดง สารสกัดที่มีสมบัติทำให้เปียร์ไรส หรือเร่งให้โปรตีนตกตะกอนได้เร็วขึ้น สารสกัดจากสัตว์ทะเลต่าง ๆ เช่น เจลาตินจากปลา น้ำมันปลา กรดไขมันไม่อิ่มตัวที่สำคัญ ต่อร่างกายในกลุ่มโอเมก้า 3 และโอเมก้า 6 คือ EPA (EICOSAPEN-TAENOIC ACID) DHA (DOCOSAHEXAENOIC ACID) และ L-linolinic acid ที่สกัดได้จากปลาทะเลน้ำลึก โคตินและโคโตแซนจากเปลือกกุ้ง ปูและกระดองปลาหมึก ผลิตภัณฑ์อาหารทะเลสำเร็จรูปต่าง ๆ บรรจุภาชนะบรรจุพร้อมรับประทานจากกุ้ง หมึก หอย ปูและปลา ทั้งในรูปอาหารสด อาหารแห้ง อาหารเค็ม และอาหารแช่แข็ง ส่วนวัตถุดิบที่มีอยู่มากในไทย แต่ยังมีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ น้อย คือ เเคย (กุ้งตัวเล็ก ๆ) ซึ่งในน้ำมันเคยจะมีกรดไขมันโอเมก้า 3 (EPA และ DHA) วิตามินเอ และวิตามินอีสูง ควรจะมีการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงฟาร์มเคยอย่างจริงจังเพราะเลี้ยงง่ายและโตเร็วกว่าการทำฟาร์มกุ้ง

สรุปจะเห็นได้ว่าหากภาคการผลิตในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูป เพื่อเพิ่มมูลค่าวัตถุดิบจากอาหารในท้องทะเลไทย ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติที่มีศักยภาพ และมีการหมุนเวียนในระบบนิเวศน์ของสิ่งแวดล้อมมาปรับใช้ให้ผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และสอดคล้องกับความต้องการเพื่อให้ได้ผลและผู้บริโภคมีสุขภาพดีโดยรวม จึงยังมีความเป็นไปได้สูงอย่างยิ่ง

2.6 แนวคิดการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

การวิเคราะห์ SWOT หรือ SWOT Analysis เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ขององค์กรซึ่งจะช่วยผู้บริหารกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนตามสภาพแวดล้อมภายในโอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการทำงานขององค์กรหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า SWOT Analysis หมายถึง การวิเคราะห์และประเมินว่าองค์กรมีจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) อย่างไรเพื่อที่จะนำไปใช้ในการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ขององค์กรต่อไป

SWOT มาจากตัวย่อภาษาอังกฤษ 4 ตัวจากคำว่า Strengths Weaknesses Opportunities และ Threats โดยมีรายละเอียดดังนี้ (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2560)

Strengths คือจุดแข็งหมายถึงความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวกซึ่งองค์กรสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือหมายถึงการดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดี

Weaknesses คือจุดอ่อนหมายถึงสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบและด้วยความสามารถซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือหมายถึงการดำเนินงานภายในองค์กรที่ทำได้ไม่ดี

Opportunities คือโอกาสหมายถึงปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร

Threats คืออุปสรรคหมายถึงปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร ทั้งนี้มีรายละเอียดดังนี้

1) ขั้นตอนวิธีการดำเนินการทำ SWOT Analysis ของงานวิจัยในครั้งนี้

การวิเคราะห์ SWOT จะครอบคลุมของเขตของปัจจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์ ด้วยการระบุจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชนประมงพื้นบ้านทำให้มีข้อมูลในการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายที่จะถูกสร้างขึ้นบนจุดแข็งของชุมชนและแสวงหาประโยชน์จากโอกาสทางสภาพแวดล้อมและสามารถกำหนดกลยุทธ์ที่มุ่งหมายเพื่อเอาชนะอุปสรรคทางสภาพแวดล้อม หรือลดจุดอ่อนของชุมชนประมงพื้นบ้านให้มันน้อยที่สุดได้ภายใต้การวิเคราะห์ SWOT นั้น จะต้องวิเคราะห์ทั้งสภาพแวดล้อมภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.1) การประเมินสภาพแวดล้อมภายในองค์กรการประเมินสภาพแวดล้อมภายในชุมชนที่ชาวประมงพื้นบ้านทำการประกอบอาชีพการทำประมงในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด คณะผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์และพิจารณาทรัพยากรและความสามารถภายในชุมชนทุก ๆ ด้าน เพื่อที่จะระบุจุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชนที่จะเป็นแหล่งที่มาเบื้องต้นของข้อมูล

เพื่อการประเมินสภาพแวดล้อมภายใน คือระบบข้อมูลเพื่อการบริหารที่ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในด้านโครงสร้าง ระบบ ระเบียบ วิธีปฏิบัติงาน บรรยากาศในการประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้าน และทรัพยากรในการบริหาร (คน เงิน วัสดุ การจัดการ) รวมถึงการพิจารณาผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของชุมชนหมู่บ้านชาวประมงพื้นบ้านเพื่อที่จะเข้าใจสถานการณ์และกลยุทธ์ก่อนหน้าด้วย

(1) จุดแข็งขององค์กร (S-Strengths) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ภายในชุมชนนั้นเองว่า ปัจจัยใดภายในชุมชนที่เป็นข้อได้เปรียบหรือจุดเด่นของชุมชนที่ชุมชนนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้และควรดำรงไว้เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

(2) จุดอ่อนขององค์กร (W-Weaknesses) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ภายในของชุมชน จากมุมมองของสมาชิกชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่อยู่ภายในชุมชนนั้น ๆ ว่าปัจจัยภายในชุมชนที่เป็นจุดด้อยหรือมีข้อเสียเปรียบของชุมชนที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือจัดให้หมดไปอันจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสมาชิกชาวประมงพื้นบ้าน

1.2) การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกภายใต้การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชนนั้น สามารถค้นหาโอกาสและอุปสรรคทางการดำเนินงานของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจทั้งในประเทศและระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของชุมชนในการประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้าน เช่น อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ นโยบายการเงิน การงบประมาณของรัฐบาล สภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น ระดับการศึกษาและอัตรารู้หนังสือของประชาชนในจังหวัดหรือประเทศที่ทำการประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้าน การตั้งถิ่นฐานและการอพยพของประชาชนลักษณะชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางการเมือง เช่น พระราชบัญญัติพระราชกฤษฎีกา มติคณะรัฐมนตรี และสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี หมายถึงกรรมวิธีใหม่ ๆ และพัฒนาการทางด้านเครื่องมืออุปกรณ์ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและให้บริการ ที่มีความสัมพันธ์ต่อการทำประมงของประเทศและระหว่างประเทศ

(1) โอกาสทางสภาพแวดล้อม (O-Opportunities) เป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอกชุมชนว่าปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินการภายนอกชุมชน ปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินการของชุมชนในระดับมหภาค และชุมชนสามารถนำข้อดีเหล่านี้มาเสริมสร้างให้ชุมชนการทำประมงพื้นบ้านเข้มแข็งขึ้นได้

(2) อุปสรรคทางสภาพแวดล้อม (T-Threats) เป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอกชุมชนปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบในระดับมหภาคในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งชุมชนจำเป็นต้องหลีกเลี่ยงหรือปรับสภาพชุมชนให้มีความแข็งแกร่งพร้อมที่จะเผชิญแรงกระแทกดังกล่าวได้

1.3) ระบุสถานการณ์จากการประเมินสภาพแวดล้อมเมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับ จุดแข็ง-จุดอ่อน โอกาส-อุปสรรค จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกด้วยการประเมินสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกแล้วให้นำจุดแข็ง-จุดอ่อนภายในมาเปรียบเทียบกับ โอกาส-อุปสรรค จากภายนอกเพื่อดูว่าชุมชนที่ทำการประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้านกำลัง เผชิญสถานการณ์เช่นใดและภายใต้สถานการณ์เช่นใด และชุมชนควรจะทำอย่างไรต่อไป

โดยทั่วไปในการวิเคราะห์ SWOT ดังกล่าวนี้ องค์กรจะอยู่ในสถานการณ์ 4 รูปแบบดังนี้

(1) สถานการณ์ที่ 1 (จุดแข็ง-โอกาส) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่ต้องการ มากที่สุดเนื่องจากชุมชนค่อนข้างจะมีหลายอย่าง ดังนั้นผู้นำหรือตัวแทนของชุมชนควรกำหนด กลยุทธ์ในเชิงรุก (Aggressive strategy) เพื่อดึงเอาจุดแข็งที่มีอยู่มาเสริมสร้างและปรับใช้และ ฉกฉวยโอกาสต่าง ๆ ที่เปิดมาหาประโยชน์อย่างเต็มที่

(2) สถานการณ์ที่ 2 (จุดอ่อน-อุปสรรค) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด เนื่องจากชุมชนกำลังเผชิญอยู่กับอุปสรรคจากภายนอกและมีปัญหาจุดอ่อนภายในหลายประการ ดังนั้นทางเลือกที่ดีที่สุดคือกลยุทธ์การตั้งรับหรือป้องกันตัว (Defensive strategy) เพื่อพยายามลด หรือหลบหลีกภัยอุปสรรคต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตลอดจนหามาตรการที่จะทำให้ชุมชนเกิดความ สูญเสียที่น้อยที่สุด

(3) สถานการณ์ที่ 3 (จุดอ่อน-โอกาส) สถานการณ์ของชุมชนมีโอกาสเป็นข้อได้เปรียบ ด้านการแข่งขันอยู่หลายประการ แต่ติดขัดอยู่ตรงที่เป็นจุดอ่อนอยู่หลายอย่างเช่นกันดังนั้นทางออก คือกลยุทธ์การพลิกตัว (Turn around oriented strategy) เพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีสร้าง โอกาสในระยะยาวด้านอื่น ๆ แทน

(4) สถานการณ์ที่ 4 (จุดแข็ง-อุปสรรค) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ ที่สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานของชุมชน แต่ตัวชุมชนมีข้อได้เปรียบที่เป็นจุดแข็ง หลายประการดังนั้นควรที่จะเลือกกลยุทธ์การแตกตัวหรือขยายขอบข่ายกิจการ (Diversification Strategy) เพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่นำมาสร้างโอกาสในระยะยาวด้านอื่น ๆ แทน

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศักรินทร์ นนทพจน์ และ มลลิกา สมพลกรังม, 2560. (บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการจัดการ ห่วงโซ่อุปทานปลาน้ำจืดธรรมชาติสู่การเพิ่มมูลค่าในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบห่วงโซ่อุปทาน พฤติกรรมของผู้บริโภคต่อการเลือกซื้อปลาสดและ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาน้ำจืดธรรมชาติรวมทั้งรูปแบบและกลยุทธ์การตลาดของชาวประมงในการ จัดจำหน่ายปลาสดและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาน้ำจืดจากแหล่งธรรมชาติ ในเขตภาค ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จำนวน 6 จังหวัด ประกอบด้วย หนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น กาฬสินธุ์ สกลนคร และนครพนม วิธีการศึกษาใช้การสัมภาษณ์และระดมความคิดเห็นกลุ่มชาวประมง

และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาน้ำจืดธรรมชาติ และใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลความคิดเห็นของผู้บริโภคต่อการเลือกซื้อปลาสดและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาน้ำจืดธรรมชาติ กลุ่มละ 420 ตัวอย่าง ทำการวิเคราะห์รูปแบบและกลยุทธ์การตลาดของชาวประมงในการจัดจำหน่ายปลาสดและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาน้ำจืดธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่า 1) รูปแบบของโซ่อุปทานมีลักษณะการขายผ่านพ่อค้าคนกลางและผู้บริโภคจะเดินทางมาซื้อเองที่ตลาด 2) พฤติกรรมของผู้บริโภคพบว่า ปัจจัยด้านความสด และความสะอาดของปลาสดและผลิตภัณฑ์ปลาแปรรูปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อในระดับที่สูง และ 3) การรักษาคุณภาพ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการจัดกิจกรรมการตลาด คือกลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญ จากผลการศึกษาภาครัฐควรมีการประกาศราคาพื้นฐานของปลาธรรมชาติแต่ละชนิด และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโลจิสติกส์ให้กับชาวประมงนอกจากนี้ควรส่งเสริมการบริโภคปลาธรรมชาติ

เริงชัย ต้นสุชาติและ คณะ, 2556.(บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องห่วงโซ่คุณค่าของปลานิลในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานะของการผลิตและการตลาดของธุรกิจปลานิลเชิงการค้า วิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าและปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของห่วงโซ่คุณค่าของปลานิลในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย โดยใช้แนวคิดโซ่คุณค่าเป็นหลักในการวิเคราะห์วิธีการศึกษาเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกและจากการสังเกตจากการปฏิบัติจริง และข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงผลการศึกษาได้นำเสนอแผนภาพการวิเคราะห์ห่วงโซ่มูลค่าของปลานิลในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย และพบว่าเกษตรกรยังขาดการจัดการโซ่คุณค่าปลานิล ปัญหาด้านเงินทุน ปัจจัยการผลิต ปัญหาโรคปลาปัญหาปลาเน่า ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต้นทุนและผลตอบแทนของการเลี้ยงปลานิล ผลการศึกษายังได้นำเสนอข้อแนะนำสำหรับการเสริมสร้างห่วงโซ่มูลค่าของการเลี้ยงปลานิลในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงรายด้วย

นิธนา เอี่ยมสะอาด และคณะ, 2554.(บทคัดย่อ). ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องห่วงโซ่อุปทานของสัตว์น้ำอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี:กลุ่มปลาและหมึก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ศึกษากระบวนการผลิตระบบการตลาด ศึกษาความเชื่อมโยงของผู้ประกอบการในโซ่อุปทานทำการประเมินคุณค่าทางเศรษฐกิจของสัตว์น้ำเป้าหมายที่มีต่อชุมชนอ่าวบ้านดอน ประเมินคุณค่าของสัตว์น้ำเป้าหมายที่มีต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอ่าวบ้านดอน และเสนอแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรประมงให้เป็นฐานเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีขนาดตัวอย่างเป็นเกษตรกรที่เลี้ยงปลากะพงจำนวน 100 ราย และเกษตรกรทำประมงธรรมชาติจำนวน 150 ราย โดยใช้การสุ่มแบบสะดวก เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทำการศึกษาในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอกาบัง อำเภอดอนสัก อำเภอไชยา และอำเภอกาบัง

ผลการศึกษา พบว่า พื้นที่บริเวณอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีการเลี้ยงปลากะพงในกระชัง การเลี้ยงปลากะพงในบ่อดินและการทำประมงธรรมชาติ ซึ่งมีสัตว์น้ำเป้าหมายที่ศึกษาได้แก่

ปลากระพง ปลากระบอก ปลาทุ ปลากุเราะและหมึก การเลี้ยงปลากระพงในกระชัง มีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 65 ราย มีขนาดฟาร์ม 3 ขนาด ได้แก่ ฟาร์มขนาดเล็ก ฟาร์มขนาดกลาง และฟาร์มขนาดใหญ่ ในส่วนต้นทุนและผลตอบแทนในฟาร์มขนาดเล็กมีต้นทุนรวม 118,341.55 บาทต่อฟาร์ม มีผลผลิตต่อรุ่น 1,434.72 กิโลกรัมต่อฟาร์ม มีรายได้ 190,200.83 บาทต่อฟาร์ม กำไรสุทธิ 71,859.28 บาทต่อฟาร์ม สำหรับฟาร์มขนาดกลาง มีต้นทุนรวม 506,307.02 บาทต่อฟาร์ม มีผลผลิตต่อรุ่น 4,509.38 กิโลกรัมต่อฟาร์ม มีรายได้ 611,381.74 บาทต่อฟาร์ม กำไรสุทธิ 105,074.72 บาทต่อฟาร์ม ฟาร์มขนาดใหญ่มีต้นทุนรวม 721,008.15 บาทต่อฟาร์ม มีผลผลิตต่อรุ่น 6,790.76 กิโลกรัมต่อฟาร์ม มีรายได้ 882,798.80 บาทต่อฟาร์ม กำไรสุทธิ 161,790.65 บาทต่อฟาร์ม สำหรับการเลี้ยงปลากระพงในบ่อดินมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 35 ราย แบ่งขนาดฟาร์มได้ ฟาร์มขนาดเล็กและฟาร์มขนาดใหญ่ สำหรับต้นทุนและผลตอบแทนจากการเลี้ยงปลากระพงในบ่อดินของฟาร์มขนาดเล็กมีต้นทุนรวม 299,246.50 บาทต่อฟาร์ม มีผลผลิตต่อรุ่น 2,579.31 กิโลกรัมต่อฟาร์ม มีรายได้ 371,343.26 บาทต่อฟาร์ม กำไรสุทธิ 72,096.76 บาทต่อฟาร์ม สำหรับฟาร์มขนาดใหญ่มีต้นทุนรวม 661,203.94 บาทต่อฟาร์ม มีผลผลิตต่อรุ่น 4,430.74 กิโลกรัมต่อฟาร์ม มีรายได้ 672,010.34 บาทต่อฟาร์ม กำไรสุทธิ 10,806.40 บาทต่อฟาร์ม ส่วนการทำประมงธรรมชาติในพื้นที่อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 150 ราย แบ่งเป็นเรือขนาดเล็กและเรือขนาดใหญ่ สำหรับต้นทุนและผลตอบแทนจากการทำประมงธรรมชาติเรือขนาดเล็กมีต้นทุนรวม 4,766.30 บาทต่อเที่ยว มีผลผลิตสัตว์น้ำได้เฉลี่ย 65.70 กิโลกรัมต่อเที่ยว มีรายได้ 6,142.29 บาทต่อเที่ยว กำไรสุทธิ 1,375.93 บาทต่อเที่ยว สำหรับเรือขนาดใหญ่ มีต้นทุนรวม 35,173.68 บาทต่อเที่ยว จับสัตว์น้ำได้เฉลี่ย 659.81 กิโลกรัมต่อเที่ยว มีรายได้ 58,538.34 บาทต่อเที่ยว กำไรสุทธิ 23,364.66 บาทต่อเที่ยว ในการพึ่งพาตนเองในชุมชนอ่าวบ้านดอนโดยรวมสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้านคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอ่าวบ้านดอนมีความพึงพอใจมากที่สุดในทุกด้าน แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรประมงเป็นฐานเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของจังหวัดสุราษฎร์ธานีด้วยการส่งเสริมการปลูกป่าชายเลนให้มากขึ้นและการจัดสร้างแหล่งอาศัยสัตว์ทะเล สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องควบคู่ไปกับการบังคับใช้กฎหมายตลอดจนมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ มีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ประมงในแต่ละตำบลจัดตั้งตลาดกลางการจำหน่ายสัตว์น้ำ และผลิตภัณฑ์ประมงทั้งหมด

มนทิรา สังข์ทอง และคณะ, 2560. (บทคัดย่อ). ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องโซ่อุปทาน การท่องเที่ยวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านแหลมโฮมสเตย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านแหลมโฮมสเตย์ การวิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (depth interview) และการเสวนากลุ่ม (focus group) เป็นหลักในการดำเนินงาน การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามสะดวก (convenient sampling) เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านแหลมโฮมสเตย์ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช การเก็บ

ข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการเกี่ยวกับลักษณะของการประกอบการ ความสัมพันธ์การสื่อสารระหว่างผู้ประกอบการรวมทั้งข้อมูลที่ใช้ในการสื่อสารและสังเกตการปฏิบัติงานของผู้ประกอบการของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านแหลมโฮมสเตย์ และเสวนากลุ่มผู้ประกอบการที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 5 ประเภทคือ ที่พักโฮมสเตย์นำเที่ยว อาหาร ผลิตภัณฑ์ และเพาะต้นกล้า ในการเสวนาผู้วิจัยได้นำร่างระบบโซ่อุปทานการท่องเที่ยวของอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านแหลมโฮมสเตย์ที่ได้จากการศึกษามาสอบถามกับผู้ประกอบการ ประเด็นในการเสวนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการบริหารจัดการโซ่อุปทานของผู้ประกอบการข้อมูลที่ต้องการในการบริหารจัดการโซ่อุปทานของผู้ประกอบการและปัญหาในการบริหารจัดการโซ่อุปทานของผู้ประกอบการ

ผลการวิจัยพบว่าโซ่อุปทานการท่องเที่ยวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านแหลมโฮมสเตย์มีความสัมพันธ์ตามระบบโซ่อุปทานที่มีลักษณะเชื่อมโยงต่อ ๆ กันไปตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยผู้ประกอบการเป็นองค์ประกอบสำคัญของกลุ่มมี 5 ประเภท ได้แก่ ที่พักโฮมสเตย์ ที่พักโฮมสเตย์นำเที่ยว อาหาร ผลิตภัณฑ์และเพาะต้นกล้า นักท่องเที่ยวติดต่อกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านแหลมโฮมสเตย์และทางกลุ่มจะเป็นผู้ประสานงานไปยังกลุ่มธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้ง 5 ประเภท

กรณีการณ์ นาคฤทธิ, 2558. (บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้าน กรณีศึกษา ธนาคารปุม้า ชุมชนคลององค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 4 ตำบลบางแก้ว อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ศึกษาพัฒนาการและความเป็นมาของชุมชนประมงพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่ง และเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้าน กรณีศึกษา “ธนาคารปุม้า” ชุมชนคลอง อบต. หมู่ที่ 4 ตำบลบางแก้ว อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี และผลสำเร็จที่เกิดขึ้น กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ 18 ราย เป็นกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกธนาคารปุม้า กลุ่มผู้นำในชุมชนกลุ่มผู้อาวุโสและเจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงอ่าวไทยตอนบน (สมุทรปราการ) กรมประมง โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่ได้จากเอกสารงานวิจัย และบทความทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยการสัมภาษณ์ และสังเกต

ผลการศึกษาพบว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนสัมพันธ์กับลักษณะภูมินิเวศและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงชายฝั่งเพื่อประกอบอาชีพประมง โดยมีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานเพื่อใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละยุค ซึ่งนำความเสื่อมโทรมมายังทรัพยากรประมงชายฝั่งเนื่องจากวิถีความสัมพันธ์การผลิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทำให้ชาวบ้านและชุมชนเกิดความตระหนักและเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรของชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ทำให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างเป็นระบบและรูปธรรมโดยจัดตั้ง “ธนาคารปุม้า” ชาวประมงพื้นบ้านดำรงชีวิตโดยการพึ่งพาทรัพยากรประมงชายฝั่งเป็นหลักเนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพประมงจึงมีความจำเป็นในการใช้ทรัพยากรประมงชายฝั่ง

ทรัพยากรประมงชายฝั่งที่ชาวประมงใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ “ปูม้า” เมื่อมีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน จึงต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อให้มีความสอดคล้องกับจำนวนเรือที่เพิ่มมากขึ้น การจัดตั้ง “ธนาคารปูม้า” เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง ซึ่งมีกระบวนการจัดการ และกิจกรรมการจัดการที่เป็นระบบขั้นตอนเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของธนาคารปูม้า โดยใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการจัดการ แนวคิดการจัดการร่วม หลักและแนวคิดในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดชุมชนกับการจัดการทรัพยากรประมง โดยให้สิทธิชุมชนเป็นผู้จัดการ ทรัพยากรของตนเอง ซึ่งชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งและชาวบ้านมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำทำให้ชาวบ้าน ร่วมมือกันจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองพร้อมทั้งเกิดจำสำนึกในการรักษาแหล่งทรัพยากร เพื่อให้มีอยู่อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล, 2559. (บทคัดย่อ). ได้ทำการศึกษาศึกษภาพการพึ่งพาตนเอง ในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนในตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศึกษภาพการพึ่งพาตนเองในการจัดการทรัพยากรประมง ชายฝั่งของชุมชน ได้แก่การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง การพึ่งพาตนเองความเข้มแข็งของชุมชน การพึ่งพาซึ่งกันและกันกับหมู่บ้านอื่นภายในตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล โดยใช้วิธี การศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับผู้นำชุมชน ประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐ ที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่าศึกษภาพการพึ่งพาตนเองในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของ ชุมชนในแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกัน ตลอดจนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหา ยังมีน้อยและขาดการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งทั้งในมิติการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ฟื้นฟู อย่างเป็นระบบ

สุทธิชัย ฉายเพชรกร, 2560. (บทคัดย่อ). ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างศึกษภาพ การทำประมงพื้นบ้าน อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญา มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประมงพื้นบ้าน 2) เพื่อเสริมสร้างศึกษภาพชาวประมงพื้นบ้านและ 3) เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์การทำประมงพื้นบ้าน อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ชายฝั่งทะเลและประชชนชาวบ้านด้านประมงพื้นบ้านในพื้นที่ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ เครื่องมือที่ใช้เก็บ รวบรวมข้อมูล ขั้นตอนการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจ กล้องบันทึกภาพ เครื่องถ่ายวิดีโอทัศน์ เก็บรวบรวม ข้อมูลโดยการสอบถาม และการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์และการสังเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1. ผลการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำประมง พื้นบ้าน พบว่ามี 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเจ้าของภูมิปัญญา มีจำนวน 4 ชนิด เป็นเครื่องมือประมง 3 ชนิด คือ การเย็บอวนจับกุ้ง การทำหุ่นผูกอวนลอยปลาจากไม้ทองหลาง การหา/ จับปูทะเลและผลิตภัณฑ์จากการประมง 1 ชนิด คือ การทำปลาแดดเดียว ลักษณะการเรียนรู้ การสร้างสรรค์และการส่งสมภูมิปัญญา มี 3 ลักษณะ คือ เรียนรู้ด้วยตนเอง ได้แก่

การลองผิดลองถูก การลงมือกระทำจริงและครูพักลักจำ **เรียนรู้จากการถ่ายทอดความรู้** ได้แก่ เรียนรู้จากบรรพบุรุษ/ ครอบครัว เรียนรู้จากเพื่อนบ้าน/คนในชุมชน **เรียนรู้จากวัฒนธรรมประเพณี และวิถีการดำรงชีวิต** ได้แก่ การเรียนรู้จากพิธีกรรม การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และจากวิถีการดำรงชีวิต ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญา 1) กลุ่มผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ได้แก่ ครอบครัว เครือข่ายในชุมชน 2) วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญา ได้แก่ การบอกเล่า บรรยายด้วยวาจาตนเอง การสาธิตและการถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรมประเพณีและวิถีการดำรงชีวิต ได้แก่ การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ 1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่มีเจ้าของภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านมีจำนวน 5 ชนิด ได้แก่ กระชังดักปลากระจิง(ปลาตีน) คันเบ็ดตกปูทะเล ชิบไสกุ้ง ชิบไสเคย ลอบดักปลา ดักกุ้ง

2.การเสริมสร้างศักยภาพชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่ 2.1 การพัฒนาตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์ 2 ลักษณะ คือ (1) ตราสัญลักษณ์ต้นแบบ (2) ตราสัญลักษณ์รูปแบบสติ๊กเกอร์ 2.2 บรรจุภัณฑ์ 2 ลักษณะ คือ (1) เครื่องซีลสุญญากาศ (2) ถุงสำหรับใส่ผลิตภัณฑ์และสินค้าชุมชน 3.การส่งเสริมการอนุรักษ์การทำประมงพื้นบ้าน ได้แก่ 3.1 การจัดทำระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาการทำประมงพื้นบ้าน ชื่อเว็บไซต์ คือ การเสริมสร้างศักยภาพการทำประมงพื้นบ้าน อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ และโดเมน คือ <http://research.dru.ac.th/fcm/index.html> ประกอบด้วย (1) ความเป็นมาและวิธีดำเนินการวิจัย ข้อมูลเกี่ยวกับบ้านขุนสมุทรจีน (2) ข้อมูลภูมิปัญญาการทำประมงพื้นบ้านโดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ภูมิปัญญาที่มีเจ้าของ และภูมิปัญญาที่ไม่มีเจ้าของ (3) วิถีทัศน์วิถีการทำเครื่องมือประมงพื้นบ้านและผลิตภัณฑ์จากการทำประมงพื้นบ้าน 3.2 การจัดทำสื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาประมงพื้นบ้าน ลักษณะ คือ (1) เอกสารภูมิปัญญาประมงพื้นบ้าน อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ (2) อัฟโพลด์วิดีโอทัศน์บน YouTube

ไพโรจน์ นาครักษา, 2557.(บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการและเพาะเลี้ยงหอยแครงจังหวัดเพชรบุรี ดำเนินการในพื้นที่อ่าวบ้านแหลม ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 5 ตำบล ของอำเภอบ้านแหลม ได้แก่ ตำบลบางตะบูน ตำบลบางตะบูนออก ตำบลบ้านแหลม ตำบลบางขุนไทร และตำบลปากทะเลเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์พื้นที่อ่าวบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ศึกษาและสนับสนุนความเข้มแข็งของกลุ่มและเครือข่ายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อ่าวบ้านแหลมและศึกษาการเพาะเลี้ยงหอยแครงสำหรับเป็นข้อมูลในการจัดทำคู่มือการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านแหลม และการเพาะเลี้ยงหอยแครงเพื่อใช้ในการถ่ายทอดแก่นักเรียน นักศึกษาประชาชน ตลอดจนผู้ที่สนใจทั่วไป สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ชุมชนได้มีจัดแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณชายฝั่งอ่าวบ้านแหลม สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของอ่าวบ้านแหลมจะมีหาดโคลนอยู่ด้านนอก ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของหอยแครง และถัดมาจะเป็นป่าชายเลนที่ปัจจุบันถูกบุกรุก ถัดเข้าไปจะเป็นพื้นที่ทำกิน เช่น นา กุ้ง นาเกลือ การจัดเขตที่ดินชายฝั่งโดยเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและป่าชายเลน จึงมีแนวทางแบ่งเป็น 3 เขต คือ ให้ด้านนอกเป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงหอยแครง หรือเขตหอยแครงตามธรรมชาติส่วนพื้นที่ป่าชายเลน

ที่อยู่ถัดเข้าไปจะร่วมกันอนุรักษ์ไว้ทั้งที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ป่าชายเลนตามมติคณะรัฐมนตรี และป่าของส่วนบุคคล ด้านในก็จะเป็นที่ทำกินซึ่งควรใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าไม่ให้เกิดการบุกรุกเพิ่มเติม โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งที่เป็นหาดโคลนก็ส่งเสริมให้เป็นพื้นที่สำหรับการเพาะเลี้ยงและพื้นที่หอยแครงตามธรรมชาติที่ชุมชนเก็บด้วยมือโดยมีกลุ่มและเครือข่ายในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มและเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนชุมชนบางตะบูน กลุ่มและเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ตำบลบางขุนไทร และกลุ่มและเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนตำบลปากทะเล ร่วมกันจัดตั้งศูนย์ประสานงานกลุ่มและเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน 3 ศูนย์และจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ทรัพยากรป่าชายเลน 2 ศูนย์ และกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชุมชน 3 แห่งเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

ผลการศึกษาการเพาะเลี้ยงหอยแครง ในหาดโคลนตามธรรมชาติดำเนินการโดยใช้ไม้ไผ่กั้นคอกล้อมแปลง แล้วหว่านลูกพันธุ์หอยแครงลงไป ในหาดโคลนมีการเฝ้าระวังรักษา โดยการสร้างกระต๊อบไว้กลางแปลงรอการเก็บผลผลิต ประมาณ 1 ปี - 1 ปีครึ่ง ก่อนการดำเนินการต้องได้รับการอนุญาตจากกรมประมงเสียก่อนมี ผู้เพาะเลี้ยงหอยแครงในหาดโคลนตามธรรมชาติที่ได้รับอนุญาตในพื้นที่อำเภอบ้านแหลมมี จำนวน 461 ราย เนื้อที่ 8,204 ไร่ สำหรับผลการเพาะเลี้ยงหอยแครงในบ่อเพาะเลี้ยงดำเนินการ โดยการเตรียมบ่อดินให้มีสภาพดีเหมาะสมได้นำน้ำทะเลเข้ามาในบ่อปล่อยลูกพันธุ์หอยแครงลงไป ในบ่อ รอเก็บเกี่ยวผลผลิตมี ผู้เพาะเลี้ยงหอยแครงในบ่อเพาะเลี้ยง จำนวน 20 ราย เนื้อที่ 350 ไร่ ทั้ง 2 วิธี ได้บันทึกรวบรวมข้อมูลวิธีการสัมภาษณ์ เมื่อหอยแครงเติบโตจนสามารถนำไปจำหน่ายได้ จะมีพ่อค้าคนกลางจากอำเภอบ้านแหลมเข้ามารับซื้อรวบรวมเพื่อนำไปจำหน่ายต่อในจังหวัดเพชรบุรี และส่งต่อไปจำหน่ายที่ตลาดมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร แต่每天有ผลผลิตประมาณ 10 ตัน มูลค่าประมาณ 500,000 บาท/วัน สำหรับการใช้ประโยชน์หอยแครงของชาวบ้านส่วนใหญ่จะนำไปปรุงเป็นอาหารหลากหลายเมนู ส่วนเปลือกหอยแครงจะนำไปแปรรูปเป็นอาหารสัตว์และเป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านเรือน

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะได้รวบรวมข้อมูลความรู้จัดทำคู่มือการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านแหลมและการเพาะเลี้ยงหอยแครงเพื่อนำไปถ่ายทอดแก่นักเรียนนักศึกษาประชาชน ตลอดจนผู้ที่สนใจทั่วไป และใช้เป็นแนวทางและรูปแบบในการจัดการพื้นที่ป่าชายเลน และหาดโคลนในอนาคตต่อไป

จตุรงค์ คงแก้ว และคณะ, 2560.(บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาในการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชุมชนชายฝั่งสี่หมูบ้าน ในอ่าวเกาะมุกด์ จังหวัดตรัง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทำประมงพื้นบ้านในปัจจุบันของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งสี่หมูบ้านในอ่าวเกาะมุกด์ จังหวัดตรังใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ชาวประมงพื้นบ้านจำนวน 28 คน และสนทนากลุ่มจำนวน 4 ครั้งกับชาวประมงพื้นบ้านผู้มีประสบการณ์การทำประมงมายาวนาน จำนวน 27 คน ผลการวิจัยพบว่าภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำ

ประมงพื้นบ้านมี 2 ประเภทได้แก่ 1) ภูมิปัญญาในการจับสัตว์น้ำ ประกอบด้วย การสังเกตแหล่งที่อยู่อาศัยและลักษณะตามธรรมชาติของสัตว์น้ำ และ 2) ภูมิปัญญาในการสังเกตการเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ แต่ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมาชาวประมงพื้นบ้านไม่สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์น้ำมาใช้ได้ เนื่องมาจากการทำประมงด้วยเครื่องมือประมงพาณิชย์ส่งผลให้ฝูงปลามีขนาดเล็กลงและแหล่งประมงมีความเสื่อมโทรมส่วนภูมิปัญญาในการสังเกตลมฟ้าอากาศ ปัจจุบันไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากนัก เนื่องจากสภาพภูมิอากาศแปรปรวนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ชาวประมงพื้นบ้านต้องปรับตัวด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำประมง เช่น การใช้เครื่องซาวด์เตอร์และเครื่องจีพีเอส รวมทั้งมีการติดตามตรวจสอบข้อมูลการพยากรณ์อากาศอย่างต่อเนื่อง และพยายามใช้เวลาในการทำประมงให้รวดเร็วที่สุดด้วยการรีบเข้าและออกจากฝั่ง

สรุปจากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการศึกษาห่วงโซ่คุณค่าประมงพื้นบ้าน จันทบุรีและตราด เชื่อมโยงการสร้างเครือข่ายตลาดเชิงพาณิชย์เพื่อการแข่งขันบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง ที่เกี่ยวข้องประเด็นที่สำคัญที่คณะผู้วิจัยจะได้นำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาที่น่าสนใจได้แก่ การวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่า การวิเคราะห์ห่วงโซ่อุปทานและปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของห่วงโซ่คุณค่าที่จะนำมาใช้เป็นการศึกษาและออกแบบกิจกรรมโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานในการทำประมงพื้นบ้านตลอดห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่กิจกรรมต้นน้ำ กลางน้ำ รวมไปถึงปลายน้ำ เริ่มตั้งแต่สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ระบบการผลิตระบบการตลาด ความเชื่อมโยงของผู้ประกอบการในห่วงโซ่อุปทาน ทำการประเมินคุณค่าทางเศรษฐกิจของสัตว์น้ำเป้าหมายที่มีต่อชุมชนประมงพื้นบ้าน ในส่วนที่เป็นกิจกรรมต้นน้ำ ต้องศึกษาบริบททรัพยากรชุมชนที่เป็น Inbound logistics ในการทำประมงพื้นบ้านที่เป็นทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนทางเศรษฐกิจ ของสมาชิกชุมชนในการทำประมงพื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้าน ส่วนกิจกรรมกลางน้ำ ต้องศึกษากระบวนการผลิต การจัดเก็บ การแปรรูป การขายหรือการตลาด และการบริการ ของผลิตภัณฑ์ประมงพื้นบ้านของสมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมหลัก (Primary activities) ตามแนวคิดการสร้างห่วงโซ่คุณค่าของ Michael E. Porter ในส่วนของกิจกรรมปลายน้ำต้องศึกษาการกระจายสินค้า การส่งมอบสินค้าและบริการที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจให้เกิดขึ้นกับผู้ซื้อหรือผู้บริโภค อีกทั้งในการสร้างและพัฒนาการประกอบอาชีพที่ยั่งยืนที่จะสามารถเชื่อมโยงการสร้างเครือข่ายตลาดเชิงพาณิชย์เพื่อการแข่งขันบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง จำเป็นต้องทำการศึกษากิจกรรมสนับสนุน (Support activities) ที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานในการทำประมงพื้นบ้าน แรงงานและความสามารถในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมง การใช้เทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการการประมงรวมถึงการจัดซื้อจัดหาในการเตรียมความพร้อมที่จะทำให้เกิดความพร้อมในการทำการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่ยั่งยืน และในที่สุดท้ายการศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเครือข่ายให้สามารถรวมเป็นคลัสเตอร์กลุ่มชุมชนประมงพื้นบ้านกับผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้องที่จะทำให้เป็นแนวทางยกระดับการพัฒนาการพึ่งตนเองและสามารถแข่งขันสู่การเชื่อมโยงการสร้างเครือข่ายตลาดเชิงพาณิชย์ได้

โดยอาศัยการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นเพื่อนำกำหนดวิธีการ แนวทางหรือกลยุทธ์ให้กับ
ชุมชนประมงพื้นบ้าน โดยคณะผู้วิจัยจะนำเอาหลักการ SWOT Analysis มาเป็นหลักการดังกล่าว
ต่อไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี